

OBČANSKÉ
INICIATIVY

Ilustrace k textu Problém jako příležitost
Den architektury: Přednáška o veřejném
prostoru na hlavním budějovickém náměstí.
Foto: Libor Fousek

V několika posledních letech lze v české společnosti sledovat určité trendy spojené s budováním lokální identity a zájmem o bezprostřední okolí. Na jedné straně se projevují rozvojem zahrádek a pěstováním vlastních plodin ve městech, rozvojem farmářských trhů a zájmem o lokální potraviny, ale i obecněji o suroviny a materiály a s tím spojenou recyklaci či znovužití, půjčování nebo sdílení věcí; na straně druhé se vyznačují zaměřením na kontext, místo a místní komunitu. Ruku v ruce s těmito trendy dochází i k určité aktivizaci veřejnosti: téměř pětadvacet let od revoluce se konečně učíme účinně se zabývat věcmi veřejnými a (snad) přestáváme být zcela lhostejní ke svému okolí. Zájem o naše bezprostřední okolí snad již nekončí u prahu našeho bytu či domu.

Signály či průvodními jevy těchto postupných změn jsou nejen bazary a výměny oblečení, ale i vznik občanských iniciativ, které si daly za cíl zlepšit podmínky pro život na určitém místě. Klasickou ukázkou je pozdně letní pražská akce Zažít město jinak, jejíž varianty v jednotlivých městských čtvrtích pořádají jednotlivé místní iniciativy.

Ty se v poslední době staly poměrně viditelným hráčem v rozměrech regionální, respektive lokální politiky: na Praze 7 a v Plzni se jim letos v lednu podařilo vynutit si výsání místního referenda a následně zablokovat velké

plánované investice dvojice radnic, jejichž příprava se občanům zdála netransparentní. Proto se redakční rada rozhodla věnovat jedno číslo Bulletinu ČKA právě otázce občanských iniciativ ve vztahu k architektuře. Pracovním podtitulem přitom bylo „budovatelé a blokátoři“.

Téma jsme se snažili poskládat z různých úhlů pohledu, které se někdy doplňují, jindy si protirečí. Některé texty jsou mírné, jiné doslova atakují. Naším záměrem nebylo provádět cenzuru, ale poskytnout platformu pro různé názory, hledat vyváženost v rámci celku a nechat rozhodnutí na čtenáři. Myslíme si, že každý si v tématu najde text, který mu je názorově blízký.

Téma je řešeno následovně: po ostrém úvodním textu člena redakční rady Miroslava Holubce, který popisuje aktivismus z pohledu architekta, jsou zařazeny texty tří iniciativ, které se různě vztahují k architektuře. Českobudějovická CBArchitektura vznikla jako platforma pro posílení pozice současné architektury v daném místě a založili ji přímo architekti. Snaží se vyvolávat otázky, poukazují na problémy a chtějí přesvědčovat, že současná architektura patří i do historického města. Původně ústecká aktivita Ústí = Aussig vznikla v reakci na ztrátu paměti a kontinuity v Sudetech a věří, že když lidé danou stavbu nebo místo znají, víc jim na nich záleží. Dnes se iniciativa, která se zaměřuje spíše na historické bádání o architektuře,

Ilustrace k textu
Katedrála pro 21.
století

Elbphilharmonie
Hamburg, architekti
Herzog & deMeuron,
soutěž proběhla
v roce 2003, stavba
celého komplexu
pokračuje. Foto:
Kay Baumgartel

ARCHITEKTURA

rozšířila do čtyř dalších měst. Oproti tomu Žít Brno je satirická a ironická reakce skupiny aktivistů na aktivity brněnského magistrátu. Vznikla v roce 2011, rok poté, co Brno oficiálně schválilo stejnojmenný slogan, který měl vystihovat identitu města: Bezpečnost (později změněnou na Blížkost), Rozvoj, Nápaditost a Otevřenost, aniž by si ovšem zaregistrovalo webovou doménu. Spuštění webu bylo prezentováno jako oficiální akce města, mást média se organizátorům dařilo několik dní. S portálem je spojeno například alternativní přejmenování Brna na Krno (K jako dosud chybějící Koncepce). Autor textu Matěj Hollan je označován za profesionálního aktivistu. Ale popravdě: jednak v Brně není jediný, jednak i to je zpráva o stavu věcí.

Následující pohled developera je zcela opačný a pochopitelný: motivace a zájmy každé zastoupené skupiny jsou zcela jiné. Nutno však uvést, že ačkoli developer upozorňuje na ohleduplnost v oblasti nízkoenergetické výstavby, shodou okolností zrovna tato společnost má stavební plány v ochranném pásmu přírodní rezervace Prokopské údolí a stavbě bude muset ustoupit architektonicky hodnotná tovární budova.

Pohledy politiků na stavbu radnic směřují jak z opozice (Praha 8), tak z koalice (Praha 10). Doplnuje je aktuální přehled člena redakční rady Tomáše Vícha o dění v městských částech Prahy.

Tomáš Vích je rovněž členem Praguewatch.cz, iniciativy mapující pražské kauzy, a spolupředatelem Letní školy urbanismu.

Dva texty jsou pak spojeny s tématem vody ve městě: Ivo Slavík jakožto aktivista náplavkový popisuje své zkušenosti s představiteli Prahy. Zamyšlení nad potřebou, významem a umístěním budovy filharmonie Oldřicha Ševčíka a Ondřeje Beneše je pak ukázkou aktivismu teoretiků. Nutno k tomu dodat, že to byla právě ČKA, která se snažila umlčet hlasy z magistrátu, umísťující budovu filharmonie na pražský ostrov Štvanice ještě před ukončením druhého kola architektonické soutěže. Na samý závěr tématu jsme namísto historického textu tentokrát zařadili text teoretický, a to i se všemi náležitostmi, které jej provázejí, tedy poznámkovým aparátem a seznamem literatury.

Mgr. Simona Juračková

SAMOZVANCÍ, ZTROSKOTANCÍ, DILETANTŮ, ANEBO TERORISTŮ?

MIROSLAV HOLUBEC

O pohnutkách a nástrojích některých dnešních „občanských aktivistů“ z pohledu praktikujícího architekta.

Když jsem se dozvěděl, že tématem tohoto čísla Bulletinu bude činnost občanských sdružení, a představil si horu textů adorujících výsledky jejich působení, dospěl jsem k názoru, že pro vyvážení pohledu na věc je třeba pokusit se poodhalit též rubovou stranu téže mince.

V dnešní době prý dosáhla aktivizace naší občanské společnosti vrcholu. Po dlouhých letech, kdy názory občanů nikdo nebral v potaz, se nám nyní na profesní scéně zjevují občanská sdružení jako nepřehlédnutelný a obávaný nepřítel. Po absolvovaném výcviku ostrým bojem občané pochopili, že jako osamocení jedinci mnoho nezmůžou. Je třeba se stmelit do větších, akceschopnějších jednotek, které budou lépe vyzbrojené a které budou vykazovat potřebné specializace a odbornosti. Od pěchotních jednotek „zelených baretů“, zajišťujících, aby nebylo ublíženo žádnému stromu, přes těžké divize, určené pro boj s developery, až po zpravodajce, schopné infiltrovat nejvyšší místa struktury „nepřítele“.

Pozice a opozice

Vrcholu dosáhla dnes v naší společnosti zejména hysterie, přítomná v jednání všech. A v podstatě se jedná o zacyklený kruh, ze kterého se skutečně těžko hledá cesta ven. Politická reprezentace na straně pozice a občanských aktivistů zformování do opozice. Někdy skutečně těžko pochopitelné a přijatelné jednání pozice, které vede opozici k tomu, aby se uchylovala ke krokům, které vyvolávají vyostřenou situaci anebo její naprosté „zaplatování“.

Z pozice projektanta se většinou logicky ocitáme na straně pozice a naší práce se samozřejmě nejvíce dotýká sféra probíhajícího boje občanů proti připravovaným projektům. Nemusí se vždy jednat o velké stavby, občané se zajímají o jakýkoliv plánovaný zásah do jejich města. Z praxe jsme pochopili, že skutečný obsah záměru je v podstatě nedůležitý, problém je měnit cokoli. Každý záměr je od počátku implicitně vnímán jako problematický, kterému je třeba se včas a různě postavit. Za poslední léta jsem já osobně nezažil jedině územní řízení, do kterého by nám nějaké to občanské sdružení „nevrazilo vidle“.

Diletanti

Prýč jsou dětská léta českého občanského aktivismu, kdy bylo relativně snadné se vyrovnat se vznášenými námitkami a bylo možné pokračovat v práci. Vůdčími aktivisty tehdy byli lidé, kteří to jistě mysleli dobře, ale jinak nedisponovali žádnými nadpřirozenými schopnostmi. Dávno je tomu, kdy jsme do územního řízení na stavbu rodinného domu v Mořině obdrželi odvolání místního občanského sdružení upozorňující na to, že naše dokumentace je „zjevně nedokreslená, neboť dům nemá ani komín“. Pro vyrovnání se s takovou námitkou

tehdy stavebnímu úřadu stačilo naše připomenutí, že dům je vytápěn pomocí tepelného čerpadla země-voda a absence komínu v projektové dokumentaci je logickým vyústěním navrženého technického řešení.

Dnes je vše jinak, do čel občanských sdružení přišli noví a to jsou, slovy klasika, „sekáči, kteří se nezakecají“. Jsou to znalci svých oborů – právníci, advokáti, kteří přesně umí odhalovat slabá místa zákonů a správních řízení a vědí, jak do takové věci vstoupit a „rozstřelit ji“. A když ne úplně nadobro, tak ji alespoň nadlouho zdržet. Existují vyzkoušené (a pro postup občanů doporučené) postupy, které – aniž by se dotkly samotného předmětu návrhu – umožní zkomplikovat průběh správních řízení. Jedná se o víceméně ryze obstrukční aktivity, zneužívající obranné mechanismy obsažené v zákonech. Stačí například vznést námitku podjatosti stavebního úřadu a řízení se tím reálně na měsíc zastaví. Proti vydanému územnímu rozhodnutí stačí podat odvolání tzv. v celém rozsahu a spustí se tím přezkumné řízení, které si vezme měsíců šest. Něco bořit je vskutku jednoduché.

Samozvanci a ztroskotanci

Kdo však tyto lidi jsou? A jaký mají ve skutečnosti vztah k těm, které údajně zastupují? Záměrně jsem zde zvolil zprofanované termíny spjaté s naší národní historií, neboť mi připadají velmi příležitostné. Skutečně velké kauzy vedou skutečně velké osobnosti. Odborníci, kteří se stali specialisty na zastupování veřejnosti a udělali si z toho velmi slušnou živnost. Nejedná se už o občanskou aktivitu, ale o povolání. Na přání pro vás zkomplikují život komukoliv. V každém projektu lze nalézt nějaký rozpor nebo cokoli, čeho se lze chytit – stačí jen chtít. Z praxe mohu říci, že proti tomu není obrany. I když se budete snažit sebevíc, něco se vždy najde. Reálně to například znamená, že od územního rozhodnutí už nelze v projektu nic změnit. Jakákoliv sebemenší změna v dalších fázích, spjatá s rozvojem projektu, totiž může být a bude použita proti vám.

Na obálce publikace *Od územního plánování po stavební povolení – kdy a jak se účastnit* (vydané občanským sdružením Zelený kruh) je znázorněn zlotřilý developer, kterak se potajmu vkrádá do města, se zřejmým úmyslem umístit do něj svou zlou administrativní budovu – to se mu však již nepodaří, neboť občané jsou na stráži a v „jejich“ městě si nic takového líbit nenechají. (Propagandistický plakát *Naši vesníci americký agent neprojde*, autor skupina Kra-ma-Vot, 1952.)

Mezi aktivisty, brojícími proti projektům a způsobu jejich zpracování, se objevují i naši kolegové architekti. Abych se nedopustil nějakého nekorektního chování, ponechám na každém čtenáři, aby si sám zkusil představit, zda to jsou zrovna ti, kteří jsou na druhé straně schopni samostatné produkce tak, jak radí druhým.

Teroristé

Pro dokončení obrazu o občansko-aktivistickém průmyslu dnešní doby nutno ještě uvést, že jeho motor už dávno není hnán jen palivem vysokooktanového altruismu. I na tomto poli se již dokázali uchytit ti, kteří dokážou každou situaci obrátit

ve svůj prospěch. Za to, že bude podané odvolání staženo zpět a průběhu věci nebude kladen další odpor, se dnes dá získat nemalá movitá i nemovitá odměna. A jak už dnes víme – ukáže-li se na konci filmu, že celou dobu nešlo o propuštění vězňů z frakce Rudého úsvitu, ale o prachsproště peníze – nejedná se o politický boj, ale o bohapustý terorismus. Na světě jsou země, kde se s teroristy nevyjednávají, ta naše si ale cestu mezi ně bude asi ještě dlouho hledat...

Ing. arch. Miroslav Holubec

Autor je praktikující architekt,
toho času člen dozorčí rady ČKA

PROBLÉM JAKO PŘÍLEŽITOST

MIROSLAV VODÁK

Jedním z občanských sdružení, která významem překračují hranice regionu, je českobudějovická iniciativa CBArchitektura.

Jak a kdy vznikl projekt CBArchitektura?

Projekt vznikl před rokem a půl, někde mezi budějovickým Domem umění a libereckou Fakultou architektury. V jednu chvíli se zde sešlo několik lidí, kteří mají vztah k architektuře, a nakonec vznikl koncept blogu, který jsme tenkrát v podstatě převzali od Adama Gebriana. Bylo vidět, že to nějakým způsobem funguje, a my jsme se jenom zaměřili na České Budějovice a jižní Čechy. Začínali jsme ve dvou (Mírek Vodák a Tomáš Zdvihal) a dnes máme občanské sdružení, ve kterém je pět architektů a kromě aktivit kolem blogu a facebooku pořádáme přednášky a dlouhodobý projekt Piknik ve veřejném prostoru. Hodně akcí vzniká za podpory kurátora Domu umění Michala Škody, který na výstavě do Českých Budějovic dokáže dostat vynikající architektky od nás i ze zahraničí (Takeshi Hosaka, Miroslav Šik).

Co je vaším cílem?

Propagace současné architektury a spolupráce s lidmi, kteří mají podobný zájem. Myslíme si, že povědomí veřej-

Piknik CBArchitektura
je už tradiční součástí
budějovického Majálesu.

nosti o tom, co je to architektura a co je práce architekta, je velmi nízké. A řekl bych, že je to i chyba architektů, kteří o tom nemluví. Výsledkem je pak neinformovanost investorů, ať už soukromých nebo veřejných staveb, a neznalost základních principů zadávání projektu anebo definice zadání. Problémem není nedostatek financí, ale nedůvěra společnosti k naší profesi. Po tom, co se tu staví v posledních šedesáti letech, se ani není čemu divit. Ale je na čase přestat se vymlouvat, že to jinak nejde. Snažíme se tedy ovlivnit současnou architekturu našeho města a podílet se na dlouhodobějších vizích, vytvářet povědomí o problémech a příležitostech, vést veřejnou debatu. Cílem projektu CBArchitektura není navrhovat konkrétní stavby.

Jaká je vaše strategie?

Strategie je poměrně jednoduchá, založená na krátkém srozumitelném textu, který je doprovázen jednoduchou grafikou nebo obrázkem. Definujeme konkrétní problémy a snažíme se najít reálná řešení.

Odkazy na realizace, studie nebo studentské návrhy pak dávají možnost důkladnějšího prostudování, pokud má někdo o dané téma zájem. Základem našeho přístupu je ukazovat pozitivní příklady, kterých lze nalézt mnoho, jenomže mimo architektky je téměř nikdo nezná. Jednotlivá témata příspěvků se věnují základním otázkám: jak stavět, proč stavět, co stavět, jak si vybrat architekta a co je to architektura. Co je architektonická soutěž a architektonický workshop. Co je veřejný prostor a jeho širší souvislosti, třeba z pohledu sociální geografie. Hodně zjednodušíme, ale pokud chceme oslovit širší veřejnost, nic jiného nám nezbývá.

Co považujete za svůj úspěch?

Zní to banálně, ale úspěchem je to, že se o architekturu mluví. Podařilo se nám několik místních politiků přesvědčit o smyslu architektonických soutěží a tento způsob zadávání zakázky byl v minulém roce využit při hledání řešení pro konkrétní projekty města. Diskutabilní je ovšem kvalita zadání, což je dlouhodobý problém, který by v budoucnu mohlo vyřešit obsazení pozice hlavního městského architekta. Samozřejmě, že se nám lépe pracuje s politiky, kteří mají zájem, a několik jihočeských starostů už nás oslovilo. Realizace konkrétních staveb je pochopitelně otázkou několika let a všechno nepůjde tak hladce, ale jde tu o ten dialog a spolupráci. Za dva roky fungování blogu jsme poznali řadu zajímavých lidí. Nejenom proto stojí za to být trpěliví a nenechat se odradit. Je třeba učit lidi okolo sebe ptát se na jednoduchou otázku – Proč? a najít dostatek vůle pro společné hledání odpovědi.

CBArchitekturu tvoří Ing. arch. Miroslav Vodák, Ing. arch. Tomáš Zdvihal, Ing. arch. Kateřina Richtrová, Barbora Jandová a Karolína Dvořáková.

Více informací: www.cbarchitektura.cz

Ing. arch. Miroslav Vodák

Autor je praktikující architekt a zakládající člen sdružení CBArchitektura

SNAHA O OBNOVENÍ HISTORICKÉ PAMĚTI

JAN VACA

Změní lidé postoj ke svému okolí, pokud budou znát detaily o jeho historii? Budou si nájemníci či majitelé domu víc vážit, pokud zjistí, že ho projektoval někdo známý? Sociologický průzkum na toto téma zřejmě nikdy neproběhl, případně nám není znám. Už před časem jsme proto položili obě otázky několika desítkám lidí z našeho okruhu. Výsledek? Odpovědi byly v obou případech kladné. Právě obnovování historické paměti bylo jedním z prvotních důvodů vzniku projektu www.mesto-stadt.net, který v současné době funguje už v pěti městech na severu Čech.

www.usti-aussig.net

www.teplice-teplitz.net

Jako první vznikl v roce 2008 portál www.usti-aussig.net, mapující architekturu v ústeckém okrese. Už od začátku se počítalo, že půjde o otevřený projekt, který bude snadno aplikovatelný i na další města nejen v severočeském regionu. V následujících letech se tak do něj postupně přidala města Teplice (od roku 2010 – www.teplice-teplitz.net), Liberec (od roku 2011 – www.liberec-reichenberg.net) a od loňského roku Litoměřice (www.litomerice-leitmeritz.net) a Děčín (www.decin-tetschen.net). Použití českého i německého názvu je

symbolickým propojením současnosti s minulostí, která ale byla především v Sudetech od roku 1945 vytrvale ukrývána a zamlčována.

Cílem projektu však nebylo, být je to jeho hlavní část, jen mapování historie. Tomu se do značné míry věnují oficiální instituce v místě (Národní památkový ústav, regionální muzea apod.), které ale často získaná data nedokážou efektivně předávat veřejnosti. Platforma město-stadt.net byla tedy cíleně budována jako otevřená databáze, ze které mohou čerpat potřebná data jak odborníci, tak i řadoví zájemci o architekturu.

Web je strukturován do tří částí, přičemž tu hlavní tvoří databázové jádro. V něm lze vyhledávat stavby podle autora, lokality a doby vzniku. Druhou část tvoří diskusní prostor, v němž se lidé mohou vyjadřovat k aktuálnímu dění v jednotlivých městech. S tím souvisí i pořádání architektonických procházek (například v Teplicích se uskutečnily už čtyři) a odborných přednášek (v Ústí nad Labem pořádal v dubnu portál usti-aussig.net přednášku pro členy spolku německých urbanistů DASL).

Čím dál důležitější se ukazuje i „publicistická“ část webu, kde jsou zveřejňovány studie, studentské práce a další dokumenty. Cíleně je budována především tzv. virtuální knihovna, v níž jsou digitalizované materiály, které se často nenacházejí ani ve veřejných knihovnách.

Zařazování do databáze staveb a architektů se řídí poměrně přísnými pravidly. Na webu se proto objevují jen stavby, které byly publikovány v odborné literatuře, případně jejich autoři mají minimálně tři výskyty v jiných odborných databázích. Díky tomuto „karmickému“ systému, jak je tento filtr pracovně označován, je lidem poskytován jiný pohled (oproti běžným turistickým průvodcům i odbornějším publikacím) na architekturu v jejich okolí. Výjimečně jsou do databáze zařazováni i lokální tvůrci, kteří sice nejsou v odborné literatuře, na vzhled konkrétního města ale měli zcela zásadní vliv. V případě Ústí nad Labem je to například bývalý (polozapomenutý) městský architekt z 20. a 30. let minulého století F. J. Arnold, který je autorem hned několika stěžejních budov metropole Ústeckého kraje (městská nemocnice, budova spojitelný na Mírovém náměstí, takzvané S-domy na Klíši).

Návštěvnost jednotlivých webů dokazuje, že mezi lidmi roste zájem o architekturu v jejich okolí. Největší návštěvnost mají ústecký a liberecký portál, což je dáno velikostí obou měst (průměrný počet unikátních návštěvníků denně je 90), ostatní městské weby ji mají o něco nižší. Postupně narůstá i počet zobrazených stránek (na webu usti-aussig.net si jich lidé rozklikli od začátku roku necelých 47 tisíc, ww.liberec-reichenberg.net – 43 tisíc, www.teplice-teplitz.net – asi 20 tisíc).

Jednotlivé weby má na starost úzká skupina tvůrců složená z architektů a historiků, podobnou sestavu musí vždy vytvořit i další případní zájemci. Díky složení týmů se ve většině měst podařilo mnoho objevů, které mění pohled na architekturu v dané oblasti a upravují i některé nepřesnosti. V Ústí nad Labem se tak podařilo zdokumentovat návrh stavebního oddělení školy BAUHAUS, jehož členové se zúčastnili soutěže na urbanistické pojetí severní část města (Skřivánek, Severní Terasa), v Teplicích znovuobjevit dlouhá léta ztracený regulační plán od Camilla Sitteho, v Liberci návrh na administrativní budovu říšské dálnice od Paula Bonatze a v Litoměřicích jsme našli skutečného autora místního evangelického kostela, který byl i v odborné literatuře připisován renomované kanceláři Lossov u. Kühne. Ve skutečnosti je autorem kostela architekt Paul Lange z Lipska.

Projekt není omezen jen na oblast Ústeckého a Libereckého kraje. Případným zájemcům z dalších měst, kteří prokážou dostatečnou odbornost, je poskytována licence na databázi zcela zdarma.

MgA. Jan Vaca

Autor je členem občanského sdružení 400/27

Vyměňování Bulváru Václava Havla, hlavní třídy Jižního centra

BOŘIT A NIČIT – JEDINÁ ŠANCE BRNA

MATĚJ HOLLAN

Žít Brno je oficiální portál City Identity města Brna, který má za úkol fruktifikovat jeho verbální priority. Na jeho provozu se podílí za každých okolností 11 osob, protože jedenáctka je pro Brno magická. Žít Brno může tak dlouho a úspěšně fungovat proto, že studnice krněnské politické moudrosti je nevyčerpatelná, o čemž svědčí i oficiální brněnský claim „Brno – to nevymyslíš“.

Pro architekty a urbanisty to bude asi strašně objevná věc, ale Brno má opravdu krásné a k životu ve městě výborné uzpůsobené centrum. Oblast kolem ulice Veveří je pro bydlení nadčasově supr, Černá pole či Masarykova čtvrť to samé. Jako ve většině měst, městotvorná funkce ulic je znehodnocena vsudypřítomnými auty, která si uzurpovala takřka celý jejich prostor. To je ale naštěstí věc vratná. Méně vratné by bylo, když by se městu podařilo postavit dálniční průtah středem města, v plánech a koncepcích eufemisticky zvaný Nová městská třída, které by padlo za oběť pár ulic a domů a jediný její přínos by byl, že by Brnem mohlo ještě rychleji prohučet ještě víc aut.

Co by ale bylo opravdu strašné a souměřitelné leda s výbuchem atomové pumy, by byla situace, kdy by se městu a bance J & T podařilo vybudovat Jižní centrum dle plánů brněnského urbanisty Jaroslava Dokoupila. Ten byl za svou bohubou činností nedávno Českou komorou architektů oceněn třiletým zákazem přijímat veřejné zakázky a pokutou 50 000 Kč, když pro společnost HB Reavis nakreslil do Jižního centra obchodní monstrum Aupark a zároveň pro město vyhotovil studii, že obří hypermarket těsně vedle hypermarketu Vaňkova a hypermarketu Tesco je pro dané území to nejlepší. Stejný architekt, pokud zrovna nebojuje za podzemní garáže na Zel-

Cirkus Aupark.
Nejllepší varianta
využití území

ném trhu, už léta kreslí územní plány pro celou oblast Jižního centra. Výchozím dogmatem pro filozofii zamýšlené čtvrti je oblíbené heslo „Občan – hrozba města“. Proto jsou plochy pro bydlení stlačeny, co to jde, a namísto požadavku na minimální obydlenost je stanoven požadavek obydlenosti maximální, aby bylo každému jasné, pro koho tento krněnský District 9 rozhodně určen není! Ústředním urbanistickým motivem Jižního ghetta je honosný Bulvár (jako provokaci ho místní politici navrhuji pojmenovat po Václavu Havlovi) zvíci několika desítek metrů, po němž má jezdit sympatických 20 000 aut denně. Tato dálnice má mít tu čest být lemována špalírem obchodně-administrativních komplexů, které se budou upínat k odsunutému nádraží, jež Brno už sto let staví.

Při všem tom boření a ničení si člověk občas řekne, jestli to trochu nepřehání, jestli není přece jenom šance, že by „Jižní centrum“, které má sousedit s tím opravdovým, vzniklo v nějaké akceptovatelné podobě. Inu, tehdy stačí udělat pár kroků na „brněnský Manhattan“, kde vás při pohybu mezi jednou chloubou zdejší architektury – Spielberk Office Centrem – a jinou chloubou – Hornbachem – napadají jímavé myšlenky na sebevraždu, neb zdejší tklivá atmosféra, zvláště po odchodu posledního kancelářského otroka v 16 hodin odpoledne, nevtíravým způsobem evokuje vzpomínky na Hirošimu, Most či Jižák. (Při jednom projednávání nového územního plánu na dotaz, jak že se v tomto prostoru řeší obsluhuje dopravou, vedoucí Odboru územního plánování Kateřina Leopoldová opáčila, že územní plán dopravu neřeší.) Celé toto zátiší je korunováno 111metrovým skvostem AZ-Tower, z něhož jeho ne příliš dobrovolní autoři Burian s Křivinkou musí mít nevladatelnou touhu každou chvíli skočit.

Brno ale jenom opisuje tragédii, kterou si prošla mnohá západní města v domnělém poblouznění, že vybydlená kancelářsko-obchodní ghetta jsou přesně to, co moderní město jednadvacátého století potřebuje. Brno má výhodu, že nemá peníze, takže při troše dobré vůle mu ani nikdo nepůjčí, a než v myslích zdejších politiků a Odboru územního plánování a rozvoje tato odvážná urbanistická epilepsie pomine, nestačí svoje město zničit. Už aby to bylo.

Bc. Matěj Hollan

Autor je občanským aktivistou, předsedou občanského sdružení Brněňi, je jedním z autorů satirického portálu zitbrno.cz

RIZIKO PŘI PLÁNOVÁNÍ INVESTICE

JAN ŘEŽÁB

Pohled developera

Jak se vaše zkušenosti s občanskými sdruženími promítají do příprav nějakého projektu?

Od zadání až po realizaci všech projektů je naší základní prioritou maximální energetická úspornost staveb (téměř vždy energeticky pasivních) jak v provozu, tak ve stavbě (šedá energie), a také jejich maximální environmentální šetrnost. Dalším směrem je snaha navrhovat stavby bez potřebných výjimek ve schvalovacích procesech. Z dříve uvedeného vyplývá, že by tedy občanská sdružení neměla mít zásadních námitek, jelikož projekty jsou samozřejmě v souladu s územním plánem a všemi předpisy.

S čím vším musíte jako developeři z tohoto pohledu počítat?

S čím je vzhledem k současné nešťastné legislativě nutné počítat, je riziko prodloužení zejména územního řízení v řádu minimálně několika měsíců, v nejhorším případě let. Vzhledem k tomu, že územní rozhodnutí realizujeme sami, je to v plánování investice nepřijemné a těžko specifikovatelné riziko. Bohužel jsme téměř jediní, kdo realizuje energeticky úsporné bytové stavby, a tím pádem není reálné kupovat pozemky s ÚR jako většina developerů, ale musíme ÚR dosáhnout sami. Důsledkem je, že developerský byznys je rozdělen na „spekulativní“ development pozemků do stadia ÚR s následným prodejem projektů „standardnímu“ developerovi. Tím se ovšem velmi zhoršuje kvalita projektů, jelikož developera do ÚR zajímá v podstatě jen objem a další kritéria návrhu jsou nepodstatná. Tím nám řemeslo a vůbec výsledek staveb trochu trpí.

ÚZEMNÍ ROZVOJ, VOLNÁ RUKA A POPULISMUS

PETR VILGUS

Pohled opozičního zastupitele

Praha 8 – stotisícový obvod sahající od Karlína po Ďáblice – patří z hlediska územního rozvoje k velmi zajímavým městským částem. Množství potenciálně zastavitelného prostoru nabízí nemalý počet urbanistických nadějí i rizik. Příkladem může být Rohanský ostrov – oblast, která buď může protáhnout pražské centrum na periferii, nebo naopak dovést periferii až na hranici městské památkové rezervace. Jako partner developerů i občanské společnosti musí sloužit zejména vedení obce, které má napomáhat nalezení kompromisu mezi veřejnými a soukromými zájmy. Zvládne místní radnice takovou roli?

Občanská společnost v posledních letech viditelně dospívá. Obyvatelé města bedlivě sledují úřední desky a ozývají se proti projektům, jež z jejich pohledu poškodí místa, která mají rádi. Začínají navštěvovat jednání zastupitelstva v počtu, který dříve nebyl běžný, žádají informace „po dobrém“ i na základě zákona 106/1999 Sb., kontaktují politiky s konkrétními žádostmi a razantně se dožadují rychlé odpovědi.

Především však obyvatelé Prahy přestávají být prostými antidevelopery, odpůrci jakékoliv stavby a jakékoliv změny v jejich bezprostředním okolí. Ve společensky živých čtvrtích, jako je Karlín, vznikají formální i neformální iniciativy, kterým jde o obecnější hodnoty než jen o levnou privatizaci bytů nebo o zabránění konkrétní stavbě. Mnohá sdružení vznikla na základě těchto jednoduchých požadavků, a když byl splněn účel jejich původní existence, jejich členové se rozhodli v zahájené práci pokračovat – tentokrát však už na obecnější úrovni. Proto se občané a nejrůznější spolky začínají stále častěji ozývat s požadavkem na zapojení do připomínkování nové výstavby či rekonstrukcí veřejného prostoru. V některých případech občané dokonce vítají developerské stavební projekty, ale chtějí aktivně a účinně promluvit do jejich definitivní podoby. V Praze 8 se angažují například sdružení Karlín sobě, 8jinak!, iniciativa z Beštákovy ulice na Strážkově a okruh lidí, kteří s nedůvěrou sledují před širokou veřejností utajovanou přípravu projektů nad zastávkami metra Invalidovna, na místě továrny Rustovka nebo na Rohanském ostrově.

Participace není populismus

Místní radnice si bohužel mylně vyložila termín participace veřejnosti jako populistické „ustupování, pokud se ozve protest“. Existuje už řada případů, kdy rada změnila své souhlasné stanovisko se stavbou v územní řízení na záporné nikoliv na základě odborných hledisek, ale jen na základě toho, že jim přišla petice občanů. O čem to vypovídá? O nulové vizi vedení obce, jak by se Praha 8 měla dále rozvíjet. O zoufalé neodbornosti radních a zároveň o laciné touze kupovat si hlasy voličů libivými kroky.

Novému přístupu ke správě věcí veřejných se postupně učí i občané. A i z jejich strany zaznívají tu a tam názory, které lze pojmenovat jako aktivistický populismus. To je názor, že politici mají dělat přesně to, co po nich žádají nejhlasitější kritici, protože „politik je zaměstnanec obyvatel jeho volebního obvodu“. Pravdou však je, že politik není otrokem občanů, ale jejich pomocníkem a partnerem při prosazování z jeho pohledu správných řešení. Rozhoduje se na základě vůle voličů,

Co se dá udělat pro to, abyste některým problémům předešli? Snažíme se předejít precizní přípravou i kontrolou všech stanovisek, vyjádření a rozhodnutí, aby jejich napadnutelnost byla minimální. Proto jsou nejčastějšími napadnutími nebo odvoláními ta, ve kterých je: „odvoláváme se“, důvod neuveden, či „odvoláváme se, text rozhodnutí je moc dlouhý“ apod. Což vyjadřuje pouze snahu škodit developerovi bez udání důvodu a jakékoli odpovědnosti napadající strany, a to i v případných soudních napadeních, kdy žalující sdružení kvůli nemajetnosti neriskuje vůbec nic a developer přichází o obrovské částky na finančních nákladech a často dojde i ke znevěrohodnění projektu kvůli několikaletému zpoždění. Tento stav je logicky až nepochopitelný. Stačí si založit s dvěma kolegy občanské sdružení, zaregistrovat se a používat nakopírovaná odvolání či až žaloby a způsobovat tak mnohamilionové škody, i bez důvodu. V podnikatelských kruzích kolují historky o „sdruženích“, která takto úspěšně vydírají stavebníky, a to i po celé ČR.

Můžete popsat nějaký podle vás kuriózní příklad?

Již na prvním projektu trojbytové vily ve Velké Chuchli byl docela kuriózní souběh událostí, kdy jsme dům zkolaudovali, v dalším týdnu jsme dostali od ministra životního prostředí ocenění Ekologická stavba roku a následující týden ministr pro místní rozvoj v dovolání jako nejvyšší instance správního řízení zrušil stavební povolení, ač dokumenty k dovolání byly zjevně padělané. Reálně tedy zrušení stavebního povolení nedávalo smysl, ale muselo se – řečeno zjednodušeně – vydat nově.

Podobným, i docela častým případem je, kdy soud zruší územní rozhodnutí, a to i po kolaudaci domu, a pak se vlastně neděje nic, jelikož je rozhodnutí již nahrazeno SP. Vzpomínám si, že to byl i případ OC Eden v Praze 10.

Myslím, že největším problémem je, že občanská sdružení nemají jakoukoli odpovědnost a mohou jakkoli zasahovat a často bez důvodu prodlužovat řízení v řádu let, a to často i ze zistných důvodů, kdy se stavebníkovi spíše vyplatí se s nimi „dohodnout“ nežli jít dále právní cestou.

Ing. Jan Řežáb

Autor je majitelem společnosti JRD s.r.o.

podle vlastních morálních a odborných hledisek i na základě programu, se kterým byl zvolen do zastupitelstva. Politik tedy určitě nemá být beznázorovým nástrojem těch nejrazantnějších zástupců veřejnosti, ale tím, kdo sleduje hodnoty nazývané jako veřejný zájem, kdo se pokusí o zapojení širšího okruhu obyvatel do rozhodování a o nalezení obecnější shody.

Místní radnice jako odstrašující příklad

Praha 8 se v minulém volebním období proslavila svým obecním supermarketem s radnicí za miliardu, který si protlačila tehdy vládnoucí ODS rozdílem jediného hlasu tři týdny před termínem voleb. Bez diskuse s opozicí, bez jakékoliv participace veřejnosti, bez architektonické soutěže. Cílem totiž nebyla ani urbanizace území, ani postavení krásného a funkčního úřadu, ale „investice 1,2 miliardy Kč z privatizace bytů“. Této parodii na veřejnou zakázku asistoval jinak obecně uznávaný architekt Josef Pleskot, jehož motivace k takovému činu mi dodnes zůstává utajena.

Stejně pasivní a uzavřenou roli hraje i současná koalice, kterou tvoří Svobodovo křídlo ODS, TOP 09 a Suverenita Václava Musíla s podporou KSČM. Ti všichni věří teorii, že občané projeví svou vůli ve volbách a tím dali politikům volnou ruku na celé čtyři roky volebního období. Proto radní za desítky milionů obnovují veřejná prostranství bez toho, aby se obyvatel zeptali na jejich představy o budoucí funkci těchto míst, o vybavení mobiliářem nebo herními prvky. Není proto divu, že prakticky za každou takovou investici vedení městské části schytá kritiku od místních, kterým tento paternalistický přístup přijde urážlivý. Jindy zas radnice vyhlásí neformální internetovou anketu o nejlepší podobu Elsnicova náměstí, přičemž všechny „soutěžní návrhy“ dodá jediný ateliér na základě přímé zakázky a jedná se o neinvenční varianty na stále stejné téma. A do třetice – úřad připraví tzv. debatu o dopravním řešení Palmovky, z čehož se nakonec vyklube prostá prezentace Pleskotova „moskevského“ dálničního projektu a jeho popuzená obhajoba ze strany místostarosty s dostatečně hlasitým mikrofonem v ruce.

Přitom stačí tak málo – s připravovaným záměrem nespěchat, mít dobrou vůli a chuť diskutovat. Mít odhodlání domluvit se se všemi, kterým nejde o to bořit debatu, ale hledat shodu. Nepovažovat občany za méněcenné hlupáky, pokud nějakému odbornému slovu nebo problematice nerozumí. Dát lidem možnost, ať veřejný prostor dotvoří podle svých představ. Výměnou za takto investovaných několik měsíců času by radní dostali podklady pro projekty, které by odrážely skutečné potřeby a přání místních.

Co je tedy potřeba? Odpověď je jednoduchá – aby vládnoucí politici dospěli tak, jako dospívá občanská společnost. Aby pochopili svou roli v systému a aby se nebáli prosazovat zapojování veřejnosti do rozhodování o významných projektech.

MgA. Petr Vilgus, Ph.D.

Autor je opoziční zastupitel městské části Praha 8 za Stranu zelených

ÚČAST VEŘEJNOSTI JE PŘIROZENÁ SOUČÁST KAŽDÉHO PROJEKTU

IVANA CABRNOCHOVÁ

Pohled koaliční zastupitelky

V Praze 10 se už několik let snažíme zapojovat veřejnost do rozvojových plánů radnice. Například jsme zřídili diskusní stánky přímo v ulici Moskevská, kde jsme nad modelem hovořili s kolemjdoucími o připravované rekonstrukci této historické obchodní třídy. Jednoznačně jsme podpořili participaci veřejnosti při plánování bytového domu, který má vzniknout v Krymské ulici na místě jedné z posledních proluk ve vršovické blokové zástavbě. Nadstandardně komunikujeme s koalicí občanských sdružení Společně pro desítku, s jejichž členy se úředníci i politici scházejí a diskutují o plnění tzv. pěti přání pro desítku. Podobně otevřeně jednáme i o nové radnici. Kde jinde v Praze je opozice rovným partnerem koalice při hledání nového sídla úřadu, kde jinde jsou zástupci občanských iniciativ přímo v porotě architektonické soutěže?

Politici ze staré školy to neradi slyší, ale občané mají právo účastnit se přípravy významných projektů, které promění okolí jejich bydliště či pracoviště. Naprosto samozřejmé by mělo být zapojení občanů do plánů financovaných z obecní kasy, minimálně slušností by měla být komunikace s veřejností v případě rozsáhlých soukromých investic.

V naší městské části žije přes 115 000 obyvatel, a pokud bychom nebyli součástí metropole, zařadili bychom se mezi šest největších měst v republice. Do jednoho celku jsou zapojeny nesourodé čtvrti – na západě je součástí „desítky“ vilová čtvrť na Vinohradech a bloková zástavba Vršovic, na jihu najdete historickou vesnici Záběhllice, sídliště i zahradní město z 20. let minulého století. Na východě je průmyslová oblast, experimentální sídliště Solidarita a stavební uzávěra kvůli plánované trase vnitřního silničního okruhu. Na severu najdeme Nemocnici Královské Vinohrady, rozsáhlé hřbitovy a kolonie rodinných domků. Hledat všeobecný kompromis v tak různorodém obvodu je obtížný, ale zvládnutelný úkol.

Pro účast veřejnosti na rozhodování je nutné, aby se všechny strany debaty navzájem respektovaly, aby se nepodezíraly z přípravy podrazu a aby jednaly maximálně transparentně. Dovolují si prohlásit, že téměř povinnou složkou aktivního vztahu úřad – politik – občan je optimismus ve vztahu k budoucnosti. Bez pozitivní vize totiž jakákoliv diskuse o veřejných věcech skončí u samoučelného lrbllání na poměry.

Omyly při participaci veřejnosti

Chtěla bych zde na základě praktických zkušeností s participací veřejnosti popsat několik omylů, které vycházejí jak ze strany politiků, tak občanů. Věřím tomu, že tyto moje čisté subjektivní postřehy mohou být užitečné pro ty, kteří se také rozhodnou pro tuto formu zapojení občanů do rozhodování.

1. Omyl o volné ruce trhu v územním rozvoji

Trh není urbanista, sociolog ani politik a netvoří město na základě dlouhodobé udržitelnosti území, ale podle momentálních čísel o prodejnosti nemovitostí. Protože obytné, administrativní a průmyslové čtvrti nevznikají na roky, ale nej-

méně na desetiletí, je nezbytné, aby se jejich tvorbou zabývali experti, místní politici i občané, jichž se připravovaná zástavba dotkne.

2. Omyl, že participace je totéž co prezentace projektu

Participace není komentované promítání diapozitivů s projektem už schválené stavby, po kterém následuje potlesk publika a drobné občerstvení. Je to proces, který by měl být zahájen měsíce, nebo dokonce roky před územním řízením. Obec a občané by měli stát už u zadání parametrů, ze kterých bude vycházet práce architektů. Komunikaci s veřejností by měl vést a výsledky interpretovat expert na tuto problematiku, tedy nikoliv politik, úředník, investor nebo autor projektu. Debatu na toto téma musí řídit nezávislý rozhodčí, ne jeden z aktivních hráčů.

3. Omyl o participaci jako formě PR

Opakovaně jsem se setkala s názorem (příčemž z různých stran přicházely jako kritika i jako pochvala), že jediným praktickým významem participace je vylepšení PR projednávaného projektu. Je pravda, že úspěšně vedená participace napomůže pozitivnímu vnímání projektu ze strany občanů. Toto však není cílem, ale jen průvodním jevem otevřené informovanosti. Smyslem procesu je dosáhnout toho, aby všechny zúčastněné strany měly jistotu, že jejich přání a připomínky byly uplatněny, a aby se ani jeden z účastníků necítil jako poražený.

4. Omyl o všeobecném občanském kompromisu

Politici jsou zvyklí v zastupitelstvu vyjednávat v rámci politických bloků. Je pro ně přirozené, že v zastupitelstvu mají třeba ODS, TOP, ČSSD, zelené, komunisty. Za každou z těchto stran jedná předseda klubu, který má dohodnuté stanovisko se svým názorovým blokem a snaží se jej prosadit i u stranické konkurence. Kompromis vzniká na základě dohody těchto několika bloků. Takový přístup však nelze použít při participaci veřejnosti. Neexistuje univerzální mluvčí občanů, existují jen tisíce různých odstínů subjektivní pravdy. Vyhlaste diskusi o parkování v městě a obdržíte odpovědi od „obce má povinnost zajistit mi bezplatné parkovací místo za každou cenu“ až po „stojící automobil do města nepatří – ani klavírista nežádá, aby mu obec zdarma garantovala místo pro uskladnění jeho nástroje“.

5. Omyl o revoluční občanské společnosti

V posledních letech se na základě aktivit různých sdružení typu ProAlt či Rekonstrukce státu zdá, že občanská společnost jako celek je extrémně revoluční. Z vlastních zkušeností tvrdím, že jen minimum spolků usiluje o pozitivní evoluci společnosti. Většina místních sdružení – a nemyslím to v negativním slova smyslu – je konzervativních a konzervativních. Na svět se dívají tak, že dříve bylo dobře, nyní se to dá nějak vydržet, ale z budoucnosti přicházejí jen rizika. Novinky jakéhokoliv rázu vnímají jako narušení dnes fungujícího systému. S těmito postoji je nutné v participaci počítat.

6. Omyl o všemocném úřadu

Většina občanů a občanských sdružení se domnívá, že úřad a politici mají v územním rozvoji právo veta. Že když se jim nelíbí navrhovaná stavba, mají právo říct všemi stranami respektované NE. Kdo zná české zákony a vyhlášky, ten ví, jak omezenými možnostmi zasahování do stavební činnosti úřad disponuje. Tato zákony daná bezmoc se občanům velmi těžko vysvětluje.

Krymská jako pokus o dohodu

Ve Vršovicích jsme si participaci vyzkoušeli při plánování zástavby proluky na rohu Moskevské a Krymské. Developerská

společnost zde chystá výstavbu bytového domu na pozemcích, které zčásti patří jí, zčásti obci. Aktivní komunita obyvatel a podnikatelů z Krymské ulice, obec a developer vstoupili do procesu participace s cílem najít takovou podobu zástavby, která by danému místu neublížila, ale naopak mu prospěla. K plnění dohodnutého kompromisu je stavebník nucen mimo jiné tím, že obec si ponechala blokační pozemky, bez kterých nelze projekt realizovat. Výsledkem jednání, jehož mediátorem je Petr Klápště, bude shoda jak na podobě a funkcích připravované budovy, tak na revitalizaci historického tržiště na moderní veřejný prostor.

Transparentní cesta za novou radnicí

V řadě městských částí Prahy tamní radní připravují rekonstrukce nebo novostavby radnic. Je to logické, protože původní budovy ze 70. až 90. let se dostávají do stavu, kdy je třeba s nimi něco udělat. Bohužel, kvůli neprůhlednému jednání vedení některých obvodů získalo téma „nová radnice“ pověst nečistého tunelu na obecní finance.

V Praze 10 úřad sídlí v panelové budově Vlasta, jejíž stavba začala už v roce 1971. Stávající radnice je provozně a energeticky nevýhodná, je ve špatném, nikoliv však havarijním stavu. Vedení obce opakovaně prohlásilo, že rozhodnutí o budoucím sídle by mělo padnout buď v roce 2014, nebo až na začátku příštího volebního období. Na diskusi je tedy hodně času. V tuto chvíli pracujeme se třemi variantami budoucího sídla Prahy 10 – uvažujeme o rekonstrukci stávajícího panelového komplexu Vlasta, o novostavbě na Strašnické (kde máme vhodné pozemky) a o koupi jiné nemovitosti. Všechny tři možnosti jsou rozpracovávány tak, aby měli zastupitelé dostatek informací pro rozhodnutí.

V roce 2011 zastupitelstvo hlasy napříč politickým spektrem souhlasilo s variantním řešením hledání sídla radnice, v roce 2012 byla zastupiteli schválena ideová architektonická soutěž pro prostor okolo zastávky metra Strašnická. V mezidobí probíhala intenzivní jednání mezi vedením městské části a Českou komorou architektů o podmínkách soutěže, zároveň byla připravována organizace celého procesu včetně přípravy zapojení veřejnosti.

Zastupitelstvo Prahy 10 vzalo na svém zasedání v dubnu 2013 na vědomí informaci o činnosti Komise pro vytvoření vhodných prostor pro fungování úřadu, které předsedám. Bylo potvrzeno zapojení radniční opozice a zástupců veřejnosti jako řádných členů komise – koalice, opozice i veřejnost tak má rovný přístup k informacím. Občanská sdružení nominovala své zástupce i do poroty architektonické soutěže.

Po důkladném dotazování názorů občanů v ulicích i na veřejných setkáních pod vedením mediátora byly v dubnu 2013 distribuovány dotazníky pro všechny obyvatele ze spádové oblasti metra Strašnická, která je jednou z variant pro sídlo radnice. Smyslem ideové architektonické soutěže je zhodnocení tohoto místa a zvýšení jeho atraktivity jak pro starousedlíky, tak pro místní podnikatele. Výsledek participačních setkání se nyní promítá do zadání pro architektonickou soutěž – občané tak mají přímý vliv na to, s jakými podklady budou pracovat architekti v soutěži organizované podle soutěžního řádu České komory architektů.

Mgr. Ivana Cabrnová

Autorka je místostarostka Prahy 10 pro územní a strategický rozvoj (Strana zelených)

INSPIROVAT SE VÍDNÍ MÁ SMYSL

MICHAL VOLF

Zápisky z odborné návštěvy
vídeňského magistrátu

„Spolupráce s veřejností není zárukou, že vše bude dobře, je ale zárukou, že vše nebude zcela špatně.“
Maria Vassilakou, vicestarostka města Vídně

Vídeň je turisticky proslavená jako město koncertů, valčíku a tradičních kaváren. Více než na turisty se ale zaměřuje na komfort vlastních občanů a důkazem takového přístupu je fakt, že se v poslední době pravidelně umísťuje na nejvyšší příčce světového žebříčku kvality života ve městě. Zjistit, jak toho město Vídeň dosahuje a seznámit se s jeho vedoucími úředníky, bylo cílem odborné návštěvy vídeňského magistrátu, kterou v polovině dubna společně organizovali Magistrát hl. m. Prahy a občanské sdružení CZ/AT Česko-rakouské fórum architektury (Jiří Koten, Michal Volf). Účastníky z české strany byli mj. první náměstek primátora hl. m. Prahy a radní odpovědný za územní rozvoj Tomáš Hudeček, vedoucí Odboru strategické koncepce ÚRM Tomáš Ctibor a vedoucí pracovní skupiny pro Pražské stavební standardy architekt Pavel Hnilička. Mezi zástupci města Vídně, se kterými proběhla jednání, byli mj. vicestarostka Vídně Maria Vassilakou, ředitel plánování města Thomas Madreiter nebo ředitel přípravy strategického plánu Kurt Mittringer.

Z hlediska svého rozvoje stojí nyní rakouská metropole před výzvou v podobě velice rychlého růstu města, kdy do ní každý rok přibude nejméně deset tisíc nových obyvatel. Takovou situaci město ještě před několika lety neočekávalo a nyní se na ni snaží reagovat novou koncepcí strategického plánu. Na rozdíl od současného plánu z roku 2005 město již nebude přesně vytyčovat klíčové rozvojové plochy, ale vytvoří flexibilní plán, jehož cíle sice budou přímo definovány, ale cesty k jejich naplnění se budou moci měnit podle aktuálních potřeb města. V popředí zájmu tak už nebude stát samotný plán (výkres), ale kvalitně zajištěný proces (dialog).

Do přípravy strategického plánu je velkou měrou zapojena veřejnost. Veřejné diskuse organizuje nejen město samo nebo jím pověřené organizace, ale organizátorem mohou být i občanské zájmové spolky. Město v takovém případě garantuje, že se veřejných projednání zúčastní. Zástupci Vídně říkají, že veřejnost je do procesu potřeba zapojit hned na začátku, ale zároveň zdůrazňují, že při takové diskusi je důležité vždy hrát s otevřenými kartami a stanovit hranice odpovědnosti. Veřejnost by přímo rozhodovat neměla, ale musí dostat možnost dané věci ovlivnit.

Strategický plán je ve Vídni vodítkem pro plán územní a regulační (Flächenwidmungs- und Bebauungsplan). Jedná se o dvouúrovňový plán, ve kterém oba plány tvoří nedílný celek. Územní plán plánuje výstavbu města v širších souvislostech a regulační plán řeší konkrétní pravidla výstavby. Ve srovnání s podmínkami u nás je důležité, že vídeňský územní plán nezakládá žádné právní nároky na jednotlivé stavebníky. To činí teprve až regulační plán. Územní plán je závazný pouze pro orgány města.

Při rozvoji území je ve Vídni v současné době často využíváno tzv. kooperativního plánovacího postupu (kooperati-

ves Planungsverfahren), ve kterém se vlastník pozemku, developer, město a zájmové spolky setkávají při řešení rozvoje daného území. Vicestarostka Vídně Maria Vassilakou je toho názoru, že takový způsob plánování přináší daleko lepší výsledky než klasické architektonické soutěže, kdy je veřejnost často rovnou postavena před již hotový projekt, aniž by měla možnost ovlivnit jeho zadání. Maria Vassilakou dodává: „Spolupráce s veřejností není automatickou zárukou, že vše bude dobře, je ale zárukou, že vše nebude zcela špatně.“

Proces kooperativního plánování je dobře vidět na projektu nového hlavního nádraží, který byl jedním ze dvou projektů, které zástupci Prahy ve Vídni navštívili. Velká plocha dnes již bývalého nádraží Südbahnhof se ukázala jako příliš rozlehlá pro potřeby moderní železnice, a tak se Rakouské dráhy (ÖBB) rozhodly pro její transformaci. Dráhy vyzvaly město ke společnému jednání, kterého se účastnili i budoucí investoři a zástupci zájmových sdružení. Následně proběhla dvoustupňová soutěž na masterplan území a na jeho základě i dílčí soutěže na jednotlivé objekty. Ačkoliv město nebylo vlastníkem pozemku, dráhy s ním musely jednat, protože město muselo schválit nutnou změnu územního plánu. Město Vídeň díky tomu mohlo prosadit do projektu řadu svých požadavků, například výstavbu dotovaného bydlení nebo dostatek ploch pro volnočasové aktivity. Změna územního plánu ale samozřejmě není nutná vždy, a proto se město snaží ponechat si co nejvíce pozemků ve svém vlastnictví, aby mohlo v jednáních se soukromými investory prosazovat svoje zájmy.

Druhým navštíveným rozvojovým projektem byla nová městská čtvrť Seestadt Aspern, která vzniká na bývalém letišti na severovýchodě Vídně. Výstavba potrvá až do roku 2028 a projekt počítá s bydlením pro 20 000 lidí a s vytvořením 20 000 pracovních míst ve službách, obchodu, průmyslu, vědě, výzkumu a vzdělávání. V současné době stojí na rozvojové ploše pouze dokončená nová linka metra a budova městem zřízeného developera, který projekt koordinuje a je prostředníkem mezi jednotlivými investory. Obrovskou devízou je zde právě metro, které každému investorovi zaručuje, že jeho budova bude napojena na páteřní městskou veřejnou dopravu.

Co se týče samotné vídeňské radnice, vysokí úředníci jsou ve Vídni apolitičtí, a proto se automaticky nemění s politickou změnou vedení radnice. Navíc v roce 1997 proběhla s pomocí zahraničních auditorských firem strategická transformace vídeňského magistrátu a jednou z pozitivních změn bylo mimo jiné i zavedení tzv. Plánovací akademie, která představuje školení pro magistrátní úředníky v oblasti plánování, médií nebo prezentačních dovedností. Pozitivní fungování nástrojů, které Vídeň ve svém rozvoji aplikuje, je ve srovnání s Prahou zcela jistě dáno i vyspělejší občanskou společností, v jejíž rovině probíhá diskuse mezi městem a veřejností, a také již několik desítek let trvající politickou stabilitou, která umožňuje držet se dlouhodobě vytyčených cílů.

Ukázalo se, že inspirovat se od zahraničních kolegů může být velmi přínosné. Město Vídeň zároveň vyslovilo zájem o další spolupráci s Prahou, a pokud se vše podaří, mohla by tato spolupráce pokračovat již tento podzim v Praze skrze odbornou konferenci, jejímž tématem by bylo fungování magistrátu při utváření města, především v rámci správy pozemků ve vlastnictví města a jejich rozvoje. Konferenci by opět společně organizovali Magistrát hl. m. Prahy a CZ/AT Česko-rakouské fórum architektury.

Podrobný popis návštěvy Vídně je k dispozici na adrese: www.hudecektomas.cz/cz/novinky/8061/

Ing. arch. Michal Volf

Autor je spoluzakladatel o. s. CZ/AT Česko-rakouské fórum architektury a předseda pracovní skupiny ČKA pro granty

Ludvík Kohl, Pohled
na Staroměstské náměstí
se sloupem Panny Marie

Vizualizace Argentinské
hvězdy pro Prahu 7, CMA

Centrum Palmovka,
AP atelier

CESTA K DEMOKRATICKÉ RADNICI

TOMÁŠ VÍCH

Stavba radnic v městských částech Prahy se ukazuje jako zajímavý způsob, jak naložit s prostředky získanými privatizací bytového fondu, a stává se také důležitou událostí komunálního života. Každá „Praha“ řeší tuto problematiku po svém. Někde rekonstruuji stávající sídlo radnice, jinde staví nebo kupují novou budovu anebo jdou jako pražský magistrát do podnájem. Aktuálně je proces výstavby nebo rekonstrukce radnice v běhu v Praze 7, Praze 8 a Praze 10. Podívejme se ve stručnosti, jak tento proces kde probíhá.

Radnice Prahy 7

V dramatické situaci se ocitla radnice na Praze 7. Od roku 2010 koalice ODS a ČSSD prosazovala velký developerský objekt PPF Argentinská hvězda za původně před volbami nabízenou cenu 1,6 mld. Kč, která do podzimu 2012 klesla na 700 mil. Kč. Stavba od projekční kanceláře CMA je obtížně pěšky dostupná a objemově několikrát překračuje potřeby městské části, a tak se setkala se silným odporem opozice a o. s. Letná sobě!, které po neshodách s vedením radnice sebralo přes 3600 potřebných podpisů a iniciovalo referendum o radnici.

Zastupitelstvo MČ Prahy 7 však proti konání referenda podalo ústavní stížnost. Ústavní soud tuto stížnost zamítl a referendum se konalo spolu s prezidentskými volbami v lednu 2013. Občané 94 procenty hlasů podpořili požadavky referenda, tedy byli pro finanční limit na novou radnici ve výši 500 milionů, pro soutěž podle zákona, pro dobrou dopravní dostupnost i pro architektonickou soutěž na radnici. Současné vedení se i nadále těžko smíruje se zadáním vyplývajícím z referenda a nově ustavený výbor pro výběr radnice zadal vypracovat právní posudek, který by měl vyhodnotit proveditelnost výsledků referenda. Praha 7 začíná po letech příprav jakoby od začátku. Ve hře jsou všechny možnosti, od toho zůstat ve stávající budově ministerstva financí na nábřeží, pořídit

a rekonstruovat stávající nemovitost nebo iniciovat stavbu nové radnice. Závazné rozhodnutí lze ale pravděpodobně očekávat až po komunálních volbách v roce 2014, kdy jedna z ústředních otázek ve volební kampani bude, kde a jaká radnice bude.

Radnice Prahy 8

Nejdále ze zmíněných tří městských částí jsou na Praze 8, kde před komunálními volbami 2010 si většinová vláda ODS odhlasovala navzdory opozici stavbu Centra Palmovka za 1,2 miliardy Kč. Úkolem zde bylo zhodnotit peníze z privatizace bytů. Zadání výstavby radnice je pojato jako podnikatelský záměr, kdy je radnice spojena s komerčními administrativními a obchodními plochami. Dodavatelem a současně projektantem a budoucím správcem komplexu byl formou soutěžního dialogu vybrán Metrostav, který si projekt objednal od AP Ateliéru Josefa Pleskota. Dalšími účastníky byly Sdružení Centrum Palmovka a AFI Europe. Soutěžní dialog lze použít k zadání veřejné zakázky dle zákona v případě, když se jedná o „zvláště složitý předmět plnění“, kdy není veřejný zadavatel objektivně schopen přesně vymezit technické podmínky či právní nebo finanční požadavky.

Forma soutěžního dialogu pro zadání veřejné stavby je kontroverzní a naráží na odpor veřejnosti. Důvodem je, že nebyl použitý standardní způsob zadání formou architektonické soutěže a výběrové řízení rovněž poškozuje jeho průběžná netransparentnost, kdy dodnes nejsou známé konkurenční návrhy ani jména jejich autorů. Známé jsou ale ceny za projektovou dokumentaci Metrostavu, která je přibližně 95 mil. Kč a je prakticky dvojnásobná ve srovnání se standardy projekčních prací ČKA, což vede občany a jednotlivé iniciativy k tomu, že se dovolávají spravedlnosti na ÚOHS, u Policie ČR i u ČKA, kteří mají věc v šetření. Územní rozhodnutí na Centrum Palmovka dosud nenabýlo právní moci, čeká se na vypořádání podaných připomínek. Situace tu tedy po necelých třech letech příprav stavby je komplikovaná, architekt Pleskot dodatečně pracuje na urbanistické studii Dolní Libně, kterou mu zadal Útvar rozvoje města. Palmovka leží na jižním okraji Prahy 8, daleko od přirozeného centra městské části. Ve vzduchu visí otázka, co se stane po komunálních volbách v roce 2014. Zda nové vedení radnice převezme štafetový kolík zodpovědnosti, že v době ekonomické krize bude Centrum Palmovka výdělečné, aby se vložené investice se ziskem vrátily, jak bylo zadáním soutěžního dialogu, nebo zda půjde celý záměr do koše.

Radnice Prahy 10

Na Praze 10 před Vánoci 2012 vše naznačovalo, že městská část vypíše architektonickou soutěž na novou radnici za 1 miliardu Kč v blízkosti stanice metra Strašnická. To narazilo na nesouhlas občanských iniciativ, které zde byly vyslyšeny, a od února 2013 probíhá otevřená diskuse mapující možnosti, zda a za jakých podmínek rekonstruovat stávající objekt radnice v budově Vlasta, který po 40 letech existence vyžaduje kompletní rekonstrukci; zda využít situaci k novostavbě nového objektu, či investovat do koupě jiného, pro radnici vhodnějšího domu.

Radnice na Praze 10 není tak suverénní jako ty na Praze 7 a 8 a rozhodla se započít s občany participační dialog, ve kterém chce najít konsenzuální odpověď na to, kde a jaká radnice bude stát. Za tím účelem ve spolupráci s Českou komorou architektů připravuje dvoukolovou ideovou architektonickou soutěž, která je nejtransparentnějším způsobem, jak zvážit maximum možných přístupů a do rozhodování a společné diskuse zapojit jak profesionály, tak maximální počet obyvatel a občanských iniciativ. Ideová soutěž umožní najít odpověď na otázku, jak má vypadat ideální radnice pro 21. století: zda je to především praktický úřad komunikující maximální měrou po internetu, aby občan nebyl nucen docházet na radnici a trávit čas v jejich čekárnách, nebo zda je radnice místo setkávání

lidí ve veřejném radničním sále, kde dochází ke společným rozhodnutím o budoucnosti města a jeho obyvatel.

Staroměstská radnice

Podle informací z magistrátu se chystá na podzim letošního roku soutěž na rehabilitaci Staroměstského náměstí, jehož součástí by měla být kromě obnovy Mariánského sloupu a nové kašny i otázka dostavby Staroměstské radnice a způsob využití prázdných prostor radničního bloku přiléhajícího k radnici, který byl při stěhování magistrátu do podnájmu ve Škodově paláci v roce 2006 opuštěn a dodnes zeje prázdnotou. Věřím, že i zde nakonec zvítězí návrh vzešlý z architektonické soutěže, který vznikne za souhlasu obyvatel a iniciativ a že se nakonec všichni rozpomenou na to, že radnice je místem radění, tj. vzájemné komunikace a hledání konstruktivních všestranně výhodných řešení, a že se Staroměstská radnice dočká po 70 letech nového zastupitelského sálu pro 21. století, který se stane zdravým demokratickým srdcem a architektonickou chloubou hlavního města.

Ing. arch. Tomáš Vích

Autor je členem dozorčí rady a redakční rady ČKA, dále členem PragueWatch, o. s., a spoluorganizátorem LŠU 2013

LIDOVÁ ŠKOLA URBANISMU

TOMÁŠ VÍCH

Občanské sdružení PragueWatch díky grantu Nadace české architektury ve spolupráci s Galeríí Jaroslava Fragnera v Praze letos již druhým rokem organizuje Lidovou školu urbanismu.

Lidová škola urbanismu 2012, Galerie Jaroslava Fragnera

Občanské sdružení PragueWatch díky grantu Nadace české architektury ve spolupráci s Galeríí Jaroslava Fragnera v Praze letos již druhým rokem organizuje Lidovou školu urbanismu. Jedná se o osvětový cyklus pro širokou veřejnost. Nechceme vyškolit nové urbanisty, ale srozumitelnou formou uvést zájemce do této problematiky a pomoci jim se v ní orientovat. Typickým posluchači školy jsou lidé z desítek pražských i mimopražských iniciativ potýkajících se s územním plánováním, zastupitelé městských částí, studenti a nejširší laická veřejnost. LŠU dává prostor ke kladení otázek a diskusi, která často neformálně pokračuje i po skončení přednášky.

Loňský ročník 2012 se věnoval otázce, jak rozumět územně plánovací dokumentaci, právním otázkám, co je participace, a uspořádal dvě panelové diskuse, jednu o dopravě a druhou (ve spolupráci s galerií DOX) o památkové péči, konkrétně na aktuální téma demolice domu na Václavském náměstí v Praze.

Letos jsme zvolili zastřešující téma KDO JAK ŽIJE VE MĚSTĚ. Město nejsou jen domy a ulice, ale i lidé, živá náplň města. Obyvatelé spolu s městem tvoří systém sociálních a ekonomických vztahů, který je třeba pochopit jako celek, i ve vzájemných souvislostech. LŠU 2013 představuje město jako místo pro život heterogenní skupiny obyvatel, kteří se od sebe navzájem liší nejen svým socioekonomickým postavením, etnikem, rasou, národností či pohlavím a sexualitou, ale i svými možnostmi město užívat a ovlivňovat jeho další vývoj i svou pozici v něm. V rámci cyklu probíhají přednášky a panelové diskuse na témata jako proces transformace sociálně-prostorové organizace měst v postkomunistickém období a utváření uzavřených a paralelních světů sociálních skupin – tzv. rezidenční segregace, vliv neoliberální ekonomiky na městské rozhodování, obecní bydlení a chudoba, charakter pražské zástavby, proměna Holešovic či vliv diskursu o bezdomovectví na život a užívání veřejného prostoru v Praze. Součástí cyklu je také komentovaná prohlídka vietnamského a kulturního centra Sapa. Aktuální informace, kdo kdy přednáší, lze najít na webu PragueWatch.cz, na stránkách Galerie Jaroslava Fragnera a na facebooku. Vstup je volný.

Ing. arch. Tomáš Vích

Autor je členem dozorčí rady a redakční rady ČKA, dále členem PragueWatch, o. s., a spoluorganizátorem LŠU 2013

KATEDRÁLA PRO 21. STOLETÍ

ONDŘEJ BENEŠ,
OLDŘICH ŠEVČÍK

Proč by měla vzniknout a co by mohla nabídnout nová koncertní síň pro Prahu, o níž se začíná hovořit.

Parco della Musica, Řím, realizováno v letech 1994–2002, architekt Renzo Piano. Mimořádné ambiciózní projekt, italská metropole tím získala architektonicky velkolepý koncertní sál splňující soudobé náročné požadavky na akustiku. Foto: Jaroslav Sládeček

Muzeum Solomona Guggenheima, New York – Manhattan, architekt Frank Lloyd Wright, realizace 1943–1959. Stavba se rodila z hlediska územního plánu i z hlediska stavebně technologického s řadou zdánlivě nepřekonatelných obtíží – podobně jako opera v Sydney. Příběh těchto staveb předznamenal i etapu realizace kulturních objektů v posledních desetiletích: mimořádné architektonické ambice, obtížné naplňování nároků invence na technologie, odložení tradiční tektoniky ve jménu příklonu k organickým formám, propojování tradičních materiálů s novými atd.; zjednodušeně řečeno: výstřední objekty, až experimenty nikoli bez jistých rizik, ale v řadě parametrů vždy prvotřídní architektura. Wright navrhl budovu jako muzeum s kontinuálním prostorem – inverzní spirálou. Objekt přerostl díky nezaměnitelnému exteriéru i interiéru ve společenské centrum. Jde o jednu z nejznámějších architektonických realizací na světě. Intenzivní provoz si vyžádal velkou přístavbu, nicméně příznačná silueta zůstala pietně nenarušena. Foto: Ondřej Beneš

Optimismus, anebo pesimismus je naladění spoluutvářející hodnotové orientace lidí v každodenním životě. I proto nikdo menší než zkušený senior českých architektů Miroslav Masák spojil probíhající soutěž o projekt nové koncertní síně pro Prahu s podnětem, který by zasáhl celou společnost, když řekl: „Důležitější než stav hospodářství je stav společnosti, naléhavější než růst ekonomické úrovně je návrat optimismu, dobré nálady. To dnes už chápu i politici. Někteří.“

Jde tedy o hodně, nejen o naplnění účelu – mít v metropoli země novou koncertní síň odpovídající soudobým akustickým požadavkům. Jde i o vyjádření a naplnění aspirací české společnosti.

Příklad Rudolfinu

Pokusme se proto o pohled z větší historické perspektivy. Před více než sto dvaceti osmi lety, konkrétně 7. února 1885, proběhlo slavnostní otevření Rudolfinu (architekti J. Zítěk, J. Schulz, realizace 1874–1884). Tehdy to bylo další z gest, jimiž novodobá česká společnost, prožívající ekonomický a politický vzestup, rázně překračovala svůj provincialismus a „vstupovala“, řečeno dnešním žargonem, do Evropy.

Rudolfinum, Národní divadlo a kolos Národního muzea, dominující Václavskému náměstí, to jsou výmluvná svědectví odvahy, sebevědomí a schopnosti přijmout a realizovat strategická rozhodnutí. Takováto rozhodnutí včetně jejich dotažení do realizace vypovídají o společnosti podstatněji než nekončící diskuse v parlamentu. Tehdy, v osmdesátých letech předminulého století, oba architekti Rudolfinu (obsahovalo, stejně jako dnes, koncertní síň a galerii) nejenže dosáhli vyváženého poměru mezi reprezentativností a účelností, nýbrž také vytvořili architektonický monument naplňující neméně důležité aspirace společnosti – podobně jako zmíněné Národní muzeum nebo Národní divadlo. A Rudolfinem pak také „šly“ dějiny: vždyť úspěšné architektonické řešení v průběhu času naplňovalo aspirace i jako dočasné sídlo parlamentu.

Od roku 1989 česká architektonická obec přes několik významných realizací (např. Národní technická knihovna v Praze-Dejvicích) a bohužel i přes nešťastný příběh projektu Národní knihovny čeká na podobné gesto. A společnost by mohla přes takové strategické rozhodnutí o výstavbě nové koncertní síně nahlédnout i do budoucnosti. Z prostého důvodu: před architektky nové koncertní síně vyvstává nejen požadavek naplnění účelu stavby, nových nároků na akustiku a zvýšenou kapacitu a pohodlí koncertní síně, ale – jako kdysi před Zítěkem a Schulzem u Rudolfinu – je tu i požadavek obsáhnout v architektonickém řešení aspirace společnosti. Nákladný a velkorosý projekt se i dnes může stát závažným podnětem k diskusi o aspiracích naší současné společnosti; více než dvacet let svobodné společnosti a české státnosti si o takovouto připravenou diskusi říká. Vyžaduje to odvahy. V malém státě se totiž až příliš snadno zdají podružné problémy velikými a na ty velké se pro ony podružné nevidí, snadno se sklouzne do Kocourkova. A architektura, to nejsou slova, v architektuře je to, čeho je dosahováno, vidět.

První náraz a zkouška časem

Slova „aspirace“ a „vize“ v souvislosti s projektem nové koncertní síně pro Prahu jsou na místě, ač možná zní vznešeně. Pokusíme se proto výčtově říci, oč by tu mohlo a mělo v případě nové koncertní síně jít.

Za prvé: Nová koncertní síň uvede do české metropole, tedy do architektury města jedinečných historických dominant, „novou sestřičku“, jak to krásnou metaforou vyjádřil citovaný Miroslav Masák. Metafora je sice z hlediska exaktnosti nepřesná, ale bývá účinnější v tom, co dokáže evokovat – obsáhne a mobilizuje to, co zatím jen tušíme. Jinými slovy: půjde o kontext, a tím pádem i o respekt, neboť takovýto architektonický objekt komunikuje se svým bezprostředním okolím. Není pouze novostavbou, tedy intervencí do daného prostředí, nýbrž

i objektem, který musí být přijat. U výrazného architektonického činu, a jen takový by měl být požadován, v tom pochopitelně může být problém. U takovéto stavby, jakou je koncertní síň, běží o víc než o prosté „líbí-nelíbí“. Vždyť s „líbí-nelíbí“ si dlouhodobě nevystačíme ani v elementárním mezilidském vztahu manžel-manželka. V případě architektonické realizace komunikujeme s kontextem: s dějinami a se společností! Vítězný projekt podstoupí nejednoduchou výchozí „nominální etapu“ leptavě lázně inflačního zájmu a poté, co bude kapitál novosti a vizuální unikátnosti spotřebován, se hodnoty projektu podrobí zkoušce časem.

Rudolfinum či Národní divadlo v této zkoušce, kterou teoretici architektury nazývají „etapu kanonizace“, obstály. Průběh výchozí i druhé etapy se dá těžko předvídat, ale bude ve vítězném projektu v zárodečné formě již obsažen – proto vezměme onu mobilizující metaforu o „vzrušivé moderní sestřičce historických dominant“ vážně.

Existuje několik strategií vřazování novostaveb do kontextu. Tradičně se s novou realizací pracuje tak, aby našla místo v již existujícím kontextu, aby ho spoluutvářela (jde o tzv. kompoziční metodu). „Nástup živelného výškového stavění v již historických vyrostlých městech vede k úplnému zničení toho nejcennějšího – historicky vzniklého kontextu“, poznamenává ruský architekt Jevgenij Asse, rektor Moskevské vysoké školy architektury. Ano, s kontextem se bohužel dá zacházet i velmi poklesle, zejména v nynější naší pozdně moderní kultuře entertainmentu. Téma „udržení, podpory a vytvoření kontextu“ by proto podle našeho názoru mělo být jedním z kritérií, které má architektura nové koncertní haly naplnit. Oč v tomto požadavku jde?

V dnešní pozdně moderní kultuře rozptylování by měla architektura nabídnout to, co se dařilo historizující architektuře 19. století: přispívat k nalézání identity a stát se impulzem pro celou společnost. Nová koncertní síň bude intenzivně komunikovat se společností svým repertoárem, kvalitou uměleckého tělesa atd. (připomeňme si roli Národního divadla). Více než dvacet let cesty k demokratické, svobodné společnosti se vším, co bylo dosaženo i promarněno, by získalo nový symbol a impuls.

Téma kontextu je dnes složitější i proto, že – ještě jednou citujme Asseho – „fyzický prostor ustupuje ve své roli mediálnímu prostoru. Vlastní fyzický kontext jako by se stával stále méně podstatným ve srovnání s mediálně produkovaným kontextem. Srovnávání staveb probíhá ani ne tak v reálném kontextu, ale v prostoru virtuálním, v mediálním prostředí“. Architektonické realizace spjaté s kulturou (koncertní síně, galerie atd.) dnes mezi sebou soutěží na mediální scéně, která nezná hranice, stejně jako výškové stavby. Mediální srovnávání, které čeká vítězný projekt, představení stavby ve virtuálním prostoru, bude intenzivní, bude produkovat emoce, bude zkouškou vyspělosti veřejnosti i obce architektů.

Myslíme na Štvanici, Klárov, Karlovo náměstí, Letnou

Za druhé: Tak jako se architekti Zítěk a Schulz projektem Rudolfinu vyrovnali s dobovou událostí, s velkolepou pařížskou Operou (1861–1874) Charlese Garniera, tak tato „sestřička“ pro 21. století bude muset prokázat už ve své ideové projekční podobě, že obstojí na evropské scéně a že k ní něco přidá. Jinak se projektovalo koncem devatenáctého století a jinak dnes. Nyní bychom se možná inspirovali spíše Domem filharmonie v Hamburku od týmu Herzog a De Meuron, Operou v Oslu na konci fjordu v těsné blízkosti vlakového terminálu nebo kongresovým centrem od Rafaela Monea v San Sebastianu. V současnosti tyto objekty svým způsobem představují jeden z inspirativních vrcholů takového typu staveb.

Za třetí: Kam by se v Praze takovýto dům měl situovat? Předně: ta stavba má takový společenský význam, že pro její lokalizaci je třeba znovu promyslet vazby a vztahy pražské kotliny. Novou koncertní síň se zároveň budeme vyjadřovat

k zásadnímu tématu – k vizi rozvoje Prahy. Takže již sama lokalizace projektu bude odpovědí na otázku: Jaké jsou její hodnoty a jaké jsou priority rozvoje Prahy? Každý návrh má své klady i zápory, my tu příkladově ukážeme na Štvanici.

Debata na toto téma začala po vyhlášení výsledků soutěže na Národní knihovnu, kdy se objevila řada zásadním způsobem nejen neřešených, ale do té doby ani netematizovaných otázek. A tato debata pokračuje. Mnohé může napovědět právě probíhající soutěž na pražskou Štvanici, kde obzvlášť její západní konec skýtá jedinečnou příležitost vizuálních i komunikačních vazeb na historické jádro. V případě Štvanice se můžeme tázat, zda toto místo je opravdu neodmyslitelně, nadčasově spojeno s úzce profilovaným sportem, anebo se může Štvanice stát pro Prahu něčím, jako je ostrov Notre Dame pro Paříž. Jedním z architektů, který tuto alternativu vyzdvihl, je Josef Pleskot.

Areal reprezentativní koncertní síně vyžaduje nemalý prostor. Koncerty a kulturní akce u takových staveb neprobíhají výhradně v sále a prostorách uvnitř filharmonie, nýbrž i v jejím bezprostředním okolí – na velkolepých schodištích, v parku, v letních přístřešcích. Neboť hudbou jsou navazovány kontakt a interakce s diváky. Ve struktuře Prahy dnes reálně najdeme místa k doplnění takovou stavbou spíše na okraji historického jádra než přímo v něm. Uvažujeme-li o Štvanici, vstupuje do hry pravobřežní Vltava se solitérními monumenty „historicky rostlých“ budov (například budova dnešního Ministerstva průmyslu a obchodu je z hlediska současného provozu metropole doslova siretek – tento jedinečný urbánní segment by „ožil“), výhled na Praze dominující hradčanské panorama – a přitom ostrov sám umožňuje uchopit téma koncertní síně jako výlučný a současně celistvý komplex. Architektura dokáže akcentovat existenciální rozměr místa, ovšem v podtextu úvahy „tiká“ nesmlouvavý požadavek na projekt: „být v dialogu“ s geniem loci Prahy. Takže možná právě zde, na pražské Štvanici, dostatečně blízko k centru, ale zároveň v prostoru umožňujícím rozsáhlejší realizace, nacházíme adekvátní místo pro realizaci nové koncertní síně.

Musíme se potkávat

Co říci závěrem? Švýcarský architekt Mario Botta tvrdí, že v dnešním světě hrají muzea, koncertní síně a galerie „rolí, která je analogií katedrál v minulosti“. Katedrály, řečeno dnešním jazykem, „solidarizovaly společnost“, vytvářely již během stavby pouto mezi různými sociálními skupinami, mezi generacemi (sugestivně to dokládají záznamy ke katedrále v Chartres), realizací se stávaly symbolem hrdosti města a vůle „dát věcem řád“, začlenění člověka a obce do univerza. Dnes se stávají prostorem, kde se věnujeme „hledání nového náboženství“, což je pro architekta Botta metafora pro koncertní síně, muzea, fóra pro obhacování duchovních hodnot, které

jsou pro společnost nezbytné. Tyto architektonické objekty se stávají „místem pospolitosti a konfrontace“, místem, kde zakoušíme spolu s ostatními naděje a rozpory doby, stávají se v době webových sítí s facebooky exkluzivním místem fyzického a duchovního setkávání lidí – a architektura kulturních objektů tento moment „setkávání“ zdůrazňuje.

Architektura jednak musí naplňovat účel, jednak musí být v přímém dialogu s tím, co jsme naznačili přes Bottovy formulace. V nesmírných nákladech a v narůstajícím množství takových staveb ve světě se manifestuje poznání o mimořádné roli umění v nastupující informační společnosti. Jací jsme dnes, v době „spotřebních žní“, v době „velmi pozdní moderny“? Na rozdíl od doby středověkých katedrál je v nás, řečeno slovy architekta Philipa C. Johnsona, více anarchismu, nihilismu, solipsismu, jsme více relativističtí, z humoru se vytrácí jeho odlehčující působení, jsme více cyničtí, plní vzpomínek na minulost a současně touhy si užít, ožívá v nás touha po nových mýtech a symbolech (odtud úspěch románů J. K. Rowlingové), jsme mnohem méně racionalističtí či vědecky smýšlející, než si sami představujeme. Koncertní síně, galerie, muzea, navzdory pokleslým ekonomickým mantrám politiků, již po více než tři desetiletí představují v evropském i celosvětovém měřítku jedny z největších investic do veřejných institucí. Mají lidem napomáhat poznávat, artikulovat, kultivovat a neformálně spojovat zájmy a aspirace.

Ano, jsou to katedrály 21. století. Česká společnost přistupuje k tomuto velkému tématu se zpožděním. O to více je třeba popřát porotě šťastnou volbu.

doc. PhDr. Oldřich Ševčík, CSc.

Ing. arch. Ondřej Beneš, Ph.D.

Autoři se zabývají teorií i praxí architektury. O. Ševčík je docentem na Fakultě architektury ČVUT v Praze, působí v tamějším Ústavu teorie a dějin architektury. Spolu vydali například knihu *Architektura 60. let – „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*. Architekt O. Beneš má svůj ateliér a je asistentem na FA ČVUT – atelier Stempel-Beneš.

Text vyšel 2. března 2013 v příloze Víkend MF Dnes.

Budova opery v Oslu, norská architektonická kancelář Snøhetta AS, realizace 2001–2008. Architektonické dílo leží na břehu fjordu nedaleko centra města a v bezprostřední blízkosti hlavního nádraží. V nízké budově z bílého mramoru jsou tři operní sály, z nichž největší pojme 1356 sedících diváků. Foto: Hans A. Rosbach

BYROKRATICKÉ STEREOTYPY VERSUS DECENTRALIZOVANÁ DYNAMIKA

IVO SLAVÍK

Na přelomu tisíciletí mě zaujal polyhistor Bohuslav Blažek, který byl jedním z myšlenkových kmotrů při vzniku občanského sdružení Dvojka sobě. Mimo jiné formulací o tom, že „jsme společností, které chybějí vize budoucnosti a jež tím stůně. Bez přesvědčivých vizí nelze s úspěchem probouzet zájem veřejnosti o participaci na řešení problémů“.

O něco později jsem narazil na podobná a přesná slova o jiném inspirativním muži – tentokrát z novodobé světové historie, která o Ronaldu Reaganovi napsal bývalý analytik Bílého domu Dines D'Souza: „Reaganova velikost se z valné části zakládá na tom, že byl vizionářem – dokázal si vytvořit vlastní pojmy a vidět svět jinak, než jaký právě byl. Zatímco se ostatní nechali pronásledovat a mást problémy přítomnosti, Reagan se soustředil na budoucnost.“ Dodejme, že i díky tomu se stal jedním ze dvou nejlépe hodnocených prezidentů USA.

Reálným vlivem nesouměřitelné osobnosti měly dvě věci společné. Víru v silné individuality, prezentované vizionáři a vizionářkami, stejně jako důvěru v moudrost místních komunit, které dobře znají své místo i potřeby a zájmy členů. Jejich společnou vlastností byla také schopnost přemýšlet mimo hlavní proud. Často i proti němu!

„Je nezbytné napomáhat vzniku, stabilizaci a fungování občanských iniciativ, zájmových spolků, svépomocných organizací a nadací s cíli orientovanými pro město a/nebo jeho ohrožené skupiny, být s nimi v kontaktu a delegovat na ně velký díl zodpovědnosti za řešení sociálně ekologických problémů,“ napsal Bohuslav Blažek v publikaci *Venkov/města/média* (Sociologické nakladatelství 1998). Tím jsme se dostali na pražskou pravobřežní vltavskou náplavku, kterou od roku 2007 systematicky oživuje naše občanské sdružení, k němuž se v roce 2010 začaly připojovat další subjekty. Neziskové i komerční, což považujeme za přirozený stav emancipované a sebevědomé občanské společnosti v tom smyslu, v jakém o ní hovoří například Alexis de Tocqueville v proslulé práci *Demokracie v Americe*. Volně tak přecházíme do prostředí kooperace i participace, které nezná v tak velké míře jako u nás vyhraňování „zlý“ developer a „hodný“ aktivista. (Zájemci se mohou podívat třeba na stránky The Municipal Art Society of New York – www.mas.org.)

V takové neporučnickované a často zjištnými zájmy části politických elit neovládané společnosti by bylo přirozené, aby zástupci veřejné správy přišli za těmi, kteří mají za sebou viditelné výsledky při oživení do té doby zapomenutých a zanedbaných míst města. Často do projektů investovali nejen mnoho energie, ale také reálných peněžních zdrojů. Zároveň dobře znají místo, jeho potenciál a vědí, co kde zlepšit i na jeho materializované podobě z podstaty přesněji než sebelépe mo-

tivované plánování zvenčí. Ke znalosti místa se připojuje také dobrá znalost cílových skupin, které do lokality přivedli, i jejich potřeb a zájmů. Pro naše rakousko-uherským, nacistickým a následně komunistickým byrokratickým drilem formulované prostředí to byla a stále ještě je příležitost, jak těžit z kreativity komunity. Ještě více bychom se přiblížili zemím, jimž je více než nám vlastní sociální soudržnost a spolupráce různých zájmových skupin.

Podívejme se na příklady, jak je v publikaci Nadace Via *Moje obec, moje město – věc veřejná* (Praha 2000) popisuje Helena Lenda-Chaloupková. Jedním z nich je program Hlavní třída, jejímž základem je společná práce místního sdružení zaměřeného na rozvoj obce a odborníků na plánování v oblastech, jako jsou marketing obce, její ekonomický rozvoj a design. Na financování získává za konkrétním účelem založená nezisková organizace dary místních firem, zdroje svých členů a příspěvky z nadací i vládních programů. Jinou metodou je Zvelebování čtvrti. V texaském Austinu založili majitelé realit v centru města spolu se zde bydlícími nájemníky a dalšími občany, majícími zájem na zvelebení centra, organizaci propagující jeho rozvoj a celkovou revitalizaci. Na základě jejich zájmu městská rada vytvořila pro centrum města program na jeho zvelebení a schválila jeho financování z městského rozpočtu. S organizací, sdružující majitele realit a nájemníky, podepsala smlouvu na řízení tohoto programu. Tato technika umožňuje, aby všichni, na něž mají změny dopad, společně rozhodli, co je třeba pro zatraktivnění místa udělat, a aby na sebe vzali odpovědnost za získávání peněz na tyto změny. Všechny další aktivity se koordinují a rozhodují jednoduše z jednoho místa bez nutnosti získávání kvant stanovisek a názorů na banální úkony, jako třeba v případě náplavky o umístění té či oné výtvárné instalace na tom či onom místě, kde navíc o věci rozhodují lidé, kteří jsou odborně disponováni a školeni pro jinou činnost, než je kulturní management či dramaturgie aktivit v předmětném místě.

Výše popsaná řešení jsou na hony vzdálená tuzemskému byrokratickému pojetí veřejné správy, libujícímu si v zakládání komisí a podkomisí, v nichž však pohříchu nikdy nesedí ti, jichž se jejich rozhodování týká nebo, jako v našem případě, ti, kteří de facto vytvořili pozitivními výsledky své práce potravu či téma, chcete-li, pro komisi a další řešitelské týmy. Tento postup je charakteristický pro společenství, která se domnívají, že jsou dost bohatá na to, aby mohla plýtvat kreativitou a energií svých vizionářů. Ovšem zajímavé, jak se i zde setkává náš názor s názorem Bohuslava Blažka i anglosaského pojetí otevřené společnosti. „Součástí strategického postupu je i získávání sponzorů (fund-raising): nemělo by jít jen o jednorázové finanční podpory, ale o hledání dlouhodobých a důstojných partnerů města, samozřejmě aniž z toho pro město vyplývají jakékoli nelegitimní závazky.“ (Blažek, 1998)

I tuto roli bylo sdružení Dvojka sobě schopno plnit, když přivedlo k tehdejší radní pro majetek statutárního zástupce jedné z největších tuzemských bank, který deklaroval připravenost banky věnovat městu mnohamilionový dar na realizaci jednoho našeho návrhu od architekta Petra Jandy. Další vývoj se pak ubíral jiným směrem, kdy se Metropolitanní ozvučné desce podařilo smést ze stolu jeden návrh na užívání náplavky, který u mnoha poměrů znalých odborníků vzbuzoval obavu z odklání majetku města. Jako kompromisní řešení bylo zvoleno vytvoření komise a vytváření koncepce. Žel, obojí bez významnějšího zapojení subjektů, které místu vdechly velmi různorodé formy kulturního i společenského života.

V dané okamžiku však zřejmě bezprostřední nebezpečí odklání majetku města pomínulo, tak by bylo na místě, aby se všichni s rozhodovacími pravomocemi začali zamýšlet nad modely, které jsou efektivnější, mají bezprostřední vztah k místu, a tudíž jsou levnější, protože nepotřebují týmy odborníků, kteří i při dobré vůli z logiky věci uplatňují převážně vnější pohled bez znalosti vnitřního fungování, potřeb a možností

financování atd. atd. Dlužno říct, že právě otevřené přístupy vedou k větší sociální soudržnosti i ekonomické efektivitě.

Ivo Slavík

Autor ukončil studia estetiky, literatury a dějin umění na FF UK Praha. Věnoval se literární a výtvarné kritice, PR a od r. 2001 se zabývá projekty oživujícími veřejné prostory v Praze 2. Je ředitelem o. s. Dvojka sobě a publicistou.

UDÁLOST, ODCIZENÍ A MĚSTO

MARTIN CHARVÁT

Chodec a „útroby“ města

Daniela Hodrová popisuje zkušenost chodce s městským prostorem. Artikuluje zkušenost zastavení a afekce. Síla vizuálního. Událost setkání. Přerušování řádu, stereotypního pohybu, distance a přiblížení:

„Nesourodá směs, kterou vystavují na odívání tři výlohy holešovického bazaru, jako by byla obrazem tohoto nevědomí, projevem imaginujícího nevědomí města, přitom obrazu v pohybu, neboť jeho tvůrkyně, majitelka bazaru, z výloh denně něco ubírá a něco do nich přidává, jak to vyplývá z koloběhu prodeje a koupě“ (Hodrová 2011: 238).

Zastavme se na okamžik u této situace. Chodec, stržený stereotypním pohybem davu, se najednou zastaví a rozhlédne se. Zrak upoutaný nesouvislostí zjevujícího se. Výloha bazaru, která postrádá strukturující princip, řád, nýbrž se v ní odráží věčně v pomíjivém. Pokud takto (v pomíjivém věčně) mluví Baudelaire o módě,¹ je setkání se s výlohou bazaru ještě mnohem trýznivější, či snad dokonce navozuje jistou nevolnost. Jsme totiž „vyrváni“ z naší každodenní zkušenosti pohybu a těla je inhibováno zátiším tvořeným předměty ledabyle naskládanými vedle sebe, jež (paradoxně) vytvářejí jistou narativní syntax: „*Toto svérázné, dílo v pohybu nezanimá, když je z něj nějaká věc vyňata a jiná do něj přidána*“ (tam.: 239). Podobnou zkuše-

nost má Hodrová i s obchodem v Týnské ulici, v jehož „*vnitřku-doupěti se mísí věci všeho druhu, předměty nevalné umělecké hodnoty, ba přímo kýče s haraburdím a všelijakou veteší. „Bric-à-brac“, francouzský onomatopoeický výraz nejasného původu, by mohl označovat kompoziční postup, a na něm založenou poetiku, jež z věcí a významů, povstávajících, sdružujících se a zase mizejících, vytváří působivý dynamický celek*“ (tam.: 239).

Výloha jako zátiší. „Vanitas“; ono pomíjení, kdy na nás naléhá fakticita našeho „zde“ a toho, že ono „zde“ na nás klade určité nároky. Tato zkušenost ruší princip pohybu ve městě, který je založen na jisté časoprostorové symetrii. Zkušenost s bytím, s promluvou, která mizí, ale zároveň je vždy přítomná – výloha.

Nejenom díky tomu zakoušíme před výlohou úzkost² či nevolnost. Jedná se totiž také o motiv přiblížení se a distance. Hledím na výlohu, předměty ve mně vyvolávají představy, proudící obrazy, které se navzájem prostupují až tak, že jen velice těžko rozeznávám, co je realita, co vzpomínka a co imaginativní obraz (srovnej Bergson 2003).³ Multiplicita obrazů. Jsem mezi předměty, jsem „v předmětech“, naprosté přiblížení se, splynutí. Ovšem ukazuje se, že toto přiblížení (splynutí) je jen zdánlivé; lépe řečeno imaginativní, a nikoli tělesné. Předměty jsou totiž za sklem. Výloha nutně vytváří dojem hloubky – možnost „vkročit“ do jejího obsahu, dalo by se dokonce říct do jejích „útroby“; sklo nám jako neprostupná hradba brání. Sklo značí distanci „mne“ a předmětu, značí jistou rozkolísanost pohledu: prostoupení překážky/skla a nemožnost se obsahu dotknout; nelze s ním mít haptickou zkušenost (pokud stojíme venku na ulici), ale pouze optickou. Klam pohledu.

Jakmile si tuto distanci uvědomíme, narazíme na další fenomén, který se nás přímo dotýká. Vždyť výloha nejenže ukazuje své vlastní útroby, které jsou v tomto smyslu povrchem, ale zrcadlí také tělo toho, kdo pohledem prozkoumává vystavené předměty.

Chodec, nyní již zastavený, tak naráží sám na sebe, je postaven před sebe sama, před svou materialitu. V setkání se s výlohou se manifestuje základní lidská zkušenost: „*Tělo vnímáme jako vzpřímené, zatímco prostor kolem jako obrácený. Vše, čeho se dotkneme, v nás vyvolává původní vizuální obrazy, ale scéna, kterou přímo vidíme, je obrácená. Tuto zkušenost doprovázejí pocity závratě a žaludeční nevolnosti*“ (Veselý 2008: 7). Již jsem podotkl, že u výlohy nám odpadá právě moment dotyku. Nemůžeme se dotknout hloubky, která je jen iluzorní, nýbrž vždy zůstáváme na povrchu, který je podroben pohledu. A zároveň se zde zrcadlí tělo hledícího. Od iluzorní hloubky k sobě samému: původ nevolnosti.

Maki a moderní město

Japonský architekt Fumihiko Maki ve své knize *Nurturing Dreams* říká, že jeho hlavními tématy jsou současné město a moderní filosofie architektury (Maki 2008: 3). U architektka hraje základní roli pohled a zkušenost: „*There is no more concerned observer of changing society than the urban designer*“ (tam.: 44). Architekt pozoruje, pohybuje se ve městě. Zkušeností je v tomto ohledu zásadní zkušenost dětská: „*Experiences in youth tend to leave a more powerful impression, because they are unanticipated and without parallel*“ (tam.: 10). Těžko v této větě nerozeznat Baudelaireovy poznámky o dětství (stejně tak jako poznámky Benjaminovy; občas je u Benjaminovi velice složité určit, co je již jeho postřeh, a nikoli postřeh

1 „*Krásu tvoří jednak věčný a neměnný element, jehož podíl se určuje nesmírně těžce, a pak element relativní, nahodilý, jímž může být at už střídavě nebo najednou například doba, móda, morálka nebo vášeň*“ (Baudelaire 1968: 589).

2 Úzkostí zde mám na mysli základní „naladěnost“, jak je představena v Heideggerově fundamentální ontologii (Heidegger 2008).

3 Pro lepší ilustrativnost vždy hovořím v první osobě jednotného čísla, pokud se jedná o afektivní zkušenost; jakmile od „tohoto zde“ odstoupím, přecházím do první osoby plurálu.

Baudelairův): „Dítě vidí všechno jako nové; je stále opojené“ (Baudelaire 1968: 593). Podle Baudelaira génius se snaží hledat právě opojné stavy dětství, zvědavosti.

Pro Makiho je zkušenost v dětství signifikantní. A to ve dvou ohledech: jednak s ohledem na město, o kterém mluví jako o prostoru, kde zakouší odcizení (Maki 2008: 3), a za druhé s ohledem na prostor soukromý; setkání se s velmi specifickým ustrojením domu: „*The several white houses I happened to encounter therefore made a vivid impression, even though I was only a child at the time. It was not simply that they were white. There was something liberating and magical about them*“ (tamt.: 10).

Zkušenost s městským prostorem je u Makiho dialektická. Jakkoli cítí městský prostor jako prostor odcizení, je jím neustále fascinován. Jako chodec, jako pozorovatel. Právě proto jsem chtěl explikovat prvotní situaci zastavení se, zkušenosti s jinakostí, s ne-rádem, s pomíjením, ve kterém se ukazuje něco nadčasového. Chtěl jsem ukázat specifickou fascinaci tím, co se zjevuje, a zároveň pocit nevolnosti, který nutně přichází. Prvotním impulzem byl prožitek města (Tokia), jak jej Maki popisuje: „*One could stand on the street and see into the inner depths of many merchant houses. One smelled food, heard dogs barking and women making things, and at times caught a glimpse of some pale, consumptive woman sitting up in her futon in a back room. Such incidents all reinforced the alien character of the city. Unlike a village, Tokyo was an endless series of overlapping scenes, and I could even imagine a frontier starting just beyond my vision. It was not so much a physical world as a world of the imagination, a world that could expand at any time in new directions*“ (tamt.: 82).

Na následujících stranách se snažím o domyšlení povahy moderního města v intencích Makiho. Pokusím se vytyčit pojetí veřejného prostoru jako prostoru, kde dochází k setkání s jinakostí, neboli prostor, kde hrozí odcizení, ztráta sebe sama. Jako kontrast potom stavím sféru domácího obydlí; doupěte, kde je vše známé.

Vzpomínka a význam

Vraťme se ještě na okamžik k naší výchozí situaci. Nutně nám totiž připomíná Benjaminovy poznámky. V krátké studii *Paříž, hlavní město devatenáctého století* (Benjamin 1979: 67–78) píše o roli pasáží jako emblému syntézy umění a obchodu. Asi jen těžko zdůraznit roli ornamentu, o kterém se Loos či Ruskin⁴ vyjadřují nadměrně negativně. Loos a jeho racionalistické puritánství tvrdí, že ornament představuje děsivé plýtvání peněží a časem, které by bylo třeba vynaložit na prospěšnější účely (Harries 2011: 41). Loos moderní dobu spojuje s efektivní výrobou a „*pokrok kultury systematicky zprošťuje předmět za předmětem nutnosti nést ornament*“ (tamt.: 42). Chce se říct vlastně to, že (eklektická) dekorace 19. století je dekadentní z toho důvodu, že připojuje estetický objekt ke stavbě, která by mohla bez problémů existovat bez tohoto dodatku (tamt.: 66).

V určitém smyslu zde lze dohledat i aluzi na barokní architekturu, která směřuje vždy k rozbouření formy (Vojvodík 2008). V tomto ohledu píše Maki: „*In the Baroque period, boulevards with splendid vistas were laid in cities. These boulevards created new – one might say painterly – landscapes; but at the time, they were expressions of authority intended to benefit a privileged class. Most citizens still lived in the remains of*

medieval cities cloven by those boulevards. Cities began to have multiple meanings for the first time, and the gap between meaning and form widened, heralding the end of the city as pure form“ (Maki 2008: 91). Mnohost významů.

Podle Benjaminova moderní město zrodilo flanéry a pohyb v davu je plně zautomatizován. Ovšem naše zkušenost, mám na mysli zkušenost, kterou jsem ilustroval na příkladu Daniely Hodrové, je odlišná od Benjaminova flanéra. Hodrová se vytrhne z davu a stojí před objektem fascinace. Dav kolem ní plyne, ovšem ona sama má pocit osamocení.

Setkání se s něčím, co nás naprosto vytrhne z našeho každodenního automatického pohybu, který je typický pro moderní město (jak dále uvidíme), může nastat několika způsoby. Přichází mi na mysl Proustovy poznámky o paměti v souvislosti s madlenkou namočenou do čaje: „*Namočil jsem sušenku do šálku s čajem a v okamžiku, kdy jsem ji vložil do úst a ucítil na patře její rozměklou, čajem prosáklou chuť, ucítil jsem zmatek ... když tu otrěsené hrady mé paměti náhle povolily a do mého vědomí proudem vtrhla léta, strávená v onom venkovském domě*“ (Proust 1996: 5–6). Do této „kategorie“ se dle mého názoru dá zařadit také ono prodlévání před výlohou. Tuto roli však nemusí hrát jen výloha, nýbrž i nedopalek odhozený na ulici či klopýtnutí. V návaznosti na Makiho můžeme dodat, že město je sítí významů, multiplícitou významů a každý chodec město píše a čte: vytváří tak své vlastní město; hledá znaky (Hodrová 2006; Maki 2008: 85–88 a zejména 90–95).

Fumihiko Maki také mluví o svém vlastním městě, o symbolech, o znacích, které jsou utvářeny specifickou zkušeností; o pohledu a pohybu ve městě. Makiho fascinace městem.

Přítomnost pohledu

Stojíme na ulici fascinováni. Musíme dodat, že ulice není jen „*prostor prorazený mezi domy, který má spojuvat jeden bod ve městě s nějakým jiným*“, jak píše Didi-Huberman (Didi-Huberman 2009: 54), ale také magií prahu či vnitřností. Ulice je živoucí, pohyblivé, komplexní „*dialektické místo*“, které nás jednak může vést, ale také dezorientovat, „*schopné prezentovat se našim pohledům v zorném úhlu budování nebo naopak bourání*“ (tamt.: 54).⁵

K dialektice ulice se vrátím později, stejně tak k živoucímu a pohyblivému místu. V tomto okamžiku pro nás je důležité, že ulice není tedy jen čarou, která rýhuje prostor, ale sama manifestuje dění, neustálou změnu a intenzitu. Proto lze jen velice těžko určit přičinu zasažení, inhibování.

Stojíme na cestě a jsme vystaveni pohledu, stejně jako se ulice vystavuje našemu pohledu. Již jsem zmínil důležitost senzitivity těla. Pohled zde zastává význačné postavení, vždyť slepci mají základní orientaci v prostoru roztříštěnou; musí se orientovat podle jiného paradigmatu:

„*Pochopil jsem, že mezi mnou a ostatními lidmi je jeden velmi důležitý rozdíl. Zatímco já jsem s nimi mohl navázat kontakt hmatem a sluchem, oni se se mnou spojovali prostřednictvím neznámého smyslu, který mne zcela obklopoval, dokonce i zdálky na mne působil, sledoval mne a prostupoval skrze mne a jako by mě držel ve své moci od rána do noci. Jaká to byla zvláštní síla, již jsem byl vystaven proti své vůli a kterou jsem sám vůči nikomu nemohl použít? To ve mně vyvolávalo stud a ztěžovalo mi navazování vztahu. Cítil jsem závist. Zdálo se*

4 Ruskinova reflexe moderní architektury, jakož i pohybu v moderním městě je velice zajímavá; v našem případě píše o ornamentu: „*Další podivnou a zkázonosnou tendencí současnosti je výzdoba nádraží. Pokud někde na světě existuje místo, kde lidem není dána ona umírněnost a schopnost rozlišování, jež jsou nutně k nahlížení krásy, je to zde. Nádraží, toť*

chrám nepohodlí, a chce-li nám stavitel prokázat laskavost, pak jedině tím, že nám co nejjasněji ukáže, jak odtud rychle uniknout. Celý systém železničního cestování je určen pro lidi, kteří spěchají, a proto jim je po daný čas mízerně“ (Ruskin 1974: 117). Rychlost, nevolnost, tělesnost.

5 Jak dále Didi-Huberman dodává, s odvoláním na Maxima Du Campa, Paříž je lepší popisovat ve fyziologických termínech, neboli v termínech orgánů (Didi-Huberman 2009: 66).

mi, že to staví neproniknutelnou stěnu mezi mne a ostatní lidi. Nedobrovolně jsem se začal považovat za výjimečnou bytost, která se musí skrývat, aby mohla žít“ (cituje Veselý 2008: 39).

Neustálá přítomnost pohledu druhého. Pro slepce je velice těžké uniknout dozoru, který by byl byt jen představovaným. Má pocit, že na něj všude někdo hledí. Že je analyzován pohledem, proti kterému se nemůže bránit. Přípomínka Benthamova Panoptikonu s tím rozdílem, že zde neexistuje vůbec žádná vina určená zvenčí. Slepce je vinen sám sebou, svou existencí, ke které patří „být pozorován“. Zbavenost (*sterésis*) zraku s sebou přináší hyperbolizaci dohledu druhého. V tomto okamžiku se dostáváme k druhé možnosti, jak se lze setkat s jinakostí. Pohled Druhého.

Roli pohledu rozebral již Sartre v *Bytí a nicoté*. Sartre zde explikuje situaci, kdy se prochází parkem, naprosto volný, užívá si pohyb sám, pohled sám, efektivitu samu. Vše se ovšem změní, jakmile do parku přijde Druhý. Sartre již není svobodný, nýbrž Druhý je trhlinou v jeho světě, narušuje jeho svět, Sartre je zpochybněn, již není svobodný (Sartre 2006). Je velice signifikantní, že pohled Druhého je zprvu vnímán zády subjektu.

Abych více ilustroval to, co jsem se doposud snažil říct. Dialektickou situaci setkání, afekci tělesnosti a určitou nevolnost subjektu, kdy dochází k narušení každodenní situace při pohybu městem. Český spisovatel Richard Weiner ve svých textech tento fenomén popisuje velice přesně (zároveň je z těchto úryvků naprosto zjevná Weinerova příslušnost k avantgardě: nedůvěra v tradiční koncept mimesis, v racionálně uspořádaný a přehledný svět):

„Houževnatě jdeme hloží, s vůlí soustředěnou klestíme si cestu, páčíme pařezy a rveme šlahouny, a přes hořkost života je nám do zpěvu. A tu pojednou jakoby se otrásl sám základ naší naděje, a ona se tiše sesune v bédnou hromadu, píseň naší jakoby utal, i splaskne napjaté svalstvo a otrocky splihnou paže ... Ale nejděsivější je, že slepci, nedotápeme se toho mrzkého, jež nás překotilo. A to, co zveme svými dohady, jsou cáry chaotického podezření, mračno, které postřehujeme právě tak ve chvíli, kdy již již se rozplývá v nic. Zvrtla nás to vzpomínka nějaká?“ (Weiner 1993: 8)

Weiner, lépe řečeno vypravěč, dále popisuje situaci, kdy na něj v divadle hledí nějaké oči, jen bulvy vystupují, obličej je „smazaný“. Děs. A zároveň výzva ke sblížení. Vždyť proč se anonymní oči davu dívají právě na něj? Tyto oči poté vypravěč několikrát zahlédne v centru prahy (na Můstku), ovšem vždy jen jako efemérní moment při pohybu městem. Nakonec se s oním člověkem setká. Příběh končí tím, že vypravěč má pocit „neobyčejného“. Myslím, že je zde vyjádřeno vše.

Pohyb v davu, ono zaklesnutí, krátké zamyšlení se, která nás z davu vytrhne, ale nevíme, kvůli čemu se tak stalo. A zároveň až maniakální vystavenost pohledu druhých. Co se stane, pokud bychom se chtěli dopátrat tohoto pohledu, příčiny tohoto setkání?

Ne nadarmo Baudelaire vyzdvihuje, kromě jiného, povídku Edgara Allana Poea nazvanou *Muž davu*. Rekonvalescent pozoruje přes okno kavárny pohyb davu: „Nedávno vyvázl z přítmi smrti a se slastí vdechuje pach všech zárodků a výparů života; protože už málem všechno zapomněl, vzpomíná a chce se vášnivě rozpomenout na všechno. Nakonec se rozběhne davem za neznámým, jehož tvář zhlédnutá v mžiku oka ho fascinovala. Zvědavost se stala osudnou, nedolatelnou vášní“ (Baudelai-

re 1968: 593). Je to velice efektní: jako by se v pohybu města ukazovala podstata pomíjení. Vždyť právě zaujetí něčím, co je efemérní, co se skrze povrch ukazuje jako záblesk, či dokonce vůně – prožitek sám (Petříček 2011: 41–58).

Dialektika ulice

To všechno jsou momenty, kdy lze mluvit o odcizení ve městě. K těmto setkáním dochází bytostně ve veřejné sféře města. Nutno dodat, jak tvrdí také Maki, že koncept veřejné sféry nelze odvozovat od antické polis. Podle Arendtové se antická polis dělila na dvě sféry: sféru domácí a sféru veřejnou. V soukromé sféře vládne přísná hierarchie, pán je vlastníkem celého hospodářství (*oikos*) a má absolutní slovo nade všemi. Ve sféře soukromé má hlavní slovo práce, která je však zajišťována otroky. Veřejná sféra je naproti tomu sférou rovných občanů, každý má právo vystoupit z řady a přednést svůj návrh, pomocí řeči prosadit svůj názor, veřejná sféra je místem, kde může vzniknout politika. Nikoli jen politika, je to sféra, která je bytostně bezpříznaková (Arendtová 2007). Toto pojetí stručně recipuje i Maki,⁶ ovšem dodává, že moderní město tuto distinkci nemůže přijmout, protože povaha moderního veřejného prostoru má s antikou jen velice málo (téměř nic) společného, a to proto, že moderní společnost je založena na pozdější strukturální přeměně společnosti (Habermas 2000). Maki je v pojetí města zároveň mnohem blíže Bachtinovi, který tvrdí, že město je vystavěno na mnohohlasí (pouliční křik), je bytostně polyfonické (Bachtin 2007). Maki totiž píše, že ve městě existuje mnoho různých „*group languages*“ (Maki 2008: 118), a právě proto je síť města bytostně mnohovýznamová.

V tomto je město častým tématem filosofů. Descartes v *Rozpravě o metodě* píše, že město, které je vystavěno jedním architektem, vyznačuje jasnost a přehlednost, na rozdíl od toho, které je postaveno architekty mnohými (Descartes 1992). Nutno dodat, že tato tendence zrýhovat prostor je lidskou přirozeností. Descartovské pojetí člověka jakožto pána a vlastníka přírody, jehož pozice je založena na jasné a zřetelné evidenci sebe sama, vede ve svém důsledku k disciplinaci přírody, k její matematizovatelnosti: „*Příroda vcelku je převedena na univerzum matematicky formulovaných prvků a vztahů v kauzálních souvislostech a stejným způsobem je formalizován i pohyb*“ (Petříček 1997: 53).

Descartes, jako jeden ze strůjčů moderního pojetí vědy, stojí na začátku krize moderní vědy, jak ji pojímá Husserl. Podle Husserla věda (Husserl 1996), i přes své úspěchy, se konec konců odvrací od existenciální situace člověka. Exaktnost a objektivita nemá hloubku, neukazuje smysl toho, co se nám ukazuje, jen abstraktně. Rýhuje.

Stejně tak Eliade popisuje (Eliade 1993), jak každý neobydlený prostor musí být „kosmizován“, zrýhován určitým symbolickým aktem (srovnej Maki 2008: 159 či citaci o bulvárech v barokní éře).

Zdá se ale nekoncepční přijít s koncepcí hladkého a rýhovaného? Tato distinkce pochází od G. Deleuzeho a F. Guattariho. Podle nich hladký a rýhovaný prostor nemají tutéž povahu (jeden je prostorem kočovným, druhý prostorem usedlým), ale zároveň oba existují jen jako směs obou: „*Hladký prostor je neustále překládán, křížován do rýhovaného prostoru, rýhovaný prostor je pořád přenášen, navracen do hladkého prostoru. V prvním případě organizujeme dokonce i poušť;*

6 „In European society, the public domain has always been recognized as the antithesis of the private domain. In the ancient Greek city, citizens lived in quite simple shelters, and they were encouraged to spend the day in public spaces, particularly the agora. In early modern times, the aristocracy and the bourgeoisie enjoyed public privileges, and with the arrival of

the mass society, urban spaces became open to all. However, this dichotomy in urban organization between public and private remained a basic principle of urban form. Noll's well-known drawing of Rome clearly expressed that idea. Architecture, too, was divided into public architecture and private architecture. Private buildings consisted mostly of vernacular hou-

sing, and only public buildings had a strong symbolic quality“ (Maki 2008: 122).

ve druhém se naopak poušt šíří a rozrůstá; a obojí probíhá zároveň“ (Deleuze, Guattari 2010: 542) ... „rýhované je to, co přetíná stálé a proměnlivé, co uspořádává a řadí rozdílné formy ... Hladké je neustálá změna, kontinuální vývoj formy“ (tamt.: 546). V rýhovaném prostoru jsou body, linie a plochy, ale linie a dráhy mají tendenci být podřízeny bodům (tamt.: 547). „Hladký prostor je konstruovaný lokálními operacemi se změnami směru ... Je to prostor afektů spíše než vlastností ... Tělo bez orgánů místo organismu a organizace ... Proto hladký prostor obsahuje intenzity, větry, hluky, síly a vlastnosti, zvukové a taktilní síly, jako je tomu v poušti, stepi nebo ledu“ (tamt.: 547).

V rámci těchto prostorů existují také dva odlišné pohyby: „Jeden, který rýhuje hladké, a druhý, který hladké rekonstruuje na základě rýhovaného“ (tamt.: 549). Jde tedy o problematiku bytí v prostoru, problematiku cestování: „Cestovat hladce nebo rýhovaně, myslet stejně. Ale vždy jsou tu přechody od jednoho k druhému, přeměny jednoho ve druhé, převrácení. Cestovat hladce je veskrze stávání se, obtížné a nejisté“ (tamt.: 551).

Tento krátký exkurz nám umožní vrátit se k ulici jako výchozímu bodu. Město ve své ideality výtvor čistě racionality, rýhuje prostor, ulice geometricky prostor segmentují. Le Corbusierovy návrhy (Maki 2008: 50; Maki mluví o jisté použitelnosti megastruktur) jsou vlastně strukturujícím principem *par excellence*. Jednotlivé bloky, které se dotýkají země na nezbytných místech a které jsou lehce přesouvatelné. Minimum pohybu. Stálost. Idealita. Geometrická produkce. Čistá architektura. Vězení.

Ulice má dialektickou funkci. Umožňuje rýhovat prostor, ale zároveň se v něm děje určitá intenzita, prostor „taktilních sil“, jinakosti, změny, dis-organizace. Na jedné straně strojovitost. Na předměstí ve Spojených státech nejsou chodníky určeny na chození, což Makiho jako architekta, jenž vychází ze zkušenosti chodce, značně frustruje, jsou jen okrasou pro silnice/ulice plné projíždějících aut: „In America, the car is seen more as a flexible extension of the house. For an American, the house, the garage, the road, and the freeway are metaphorically a linked extension of his body“ (tamt.: 103). Předměstí jsou plná malých nezávislých buněk, které se nesetkávají s jinakostí (auto je extenzí domova). Jako kontrapunkt staví Maki japonské myšlení: „In Japan, the automobile is often said to be a private space that offers freedom from life in a cramped apartment“ (tamt.: 102). Ačkoli je i zde automobil osobním prostorem, umožňuje únik z každodennosti.

Zajímavou zkušenost s automobilem v Americe popisuje také Adorno: „Kdo z řidičů nikdy nepocítil touhu využít čiru sílu svého motoru a vymýtit ze silnice chodce, děti, cyklisty, všechnu tu havěť?“ (Adorno 2009).

Je to vlastně symptomatičké. Snaha zničit veřejnou sféru, udělat z ní sféru soukromou. Nesetkávat se s jinakostí, vymanit se z rizika. Město jako prostor odcizení neustále vybízí k tomuto jednání, k zahlazení nevyrovnaností. Kam se má člověk uchýlit z prostředí, kde se cítí ohrožen, nebo přinejlepším schován v davu?

Domov a závěr

Použit jako přechod od sféry odcizení ke sféře důvěrného známého teritoria Wesselmannova popartová díla a Segalovy plastiky se zdá být na první pohled neopatrné. Doufám však, že se nám lépe osvětlí směřování textu.

Začneme Segalem. Ve svém *Oknu do restaurace I* z roku 1967 představuje každodenní situaci města. Jedna lidská postava sedí za prosklenou výlohou na židli u kulatého stolu, zvenčí druhá postava na opačném pólu než první postava v pohybu a ruce v kapsách. Postavy jsou odděleny již zmíněnou prosklenou výlohou. Absolutní bezvztáznost, i když jsou si fyzicky velice blízké. Gesta každodenní, strojově mechanická. Průměrnost, každodennost. Nepřítomnost dotyku. Chlad. Typický prožitek moderního města.

Naproti Wesselmannův *Interiér 3* z roku 1963 má poněkud jiné vyznění. Lednice. Vedle polička. Na ní dvě piva. Malé rádio. Hodiny. Světlo. Petr Rezek interpretuje Wesselmannova díla jakožto ukazující vytržení ze souvislosti, kdy se vyjevuje, že smysl věcí je dán poukazy a divák nahlíží na věci v jejich příručnosti (Rezek 2010: 16). Heideggerovská tematika této úvahy je zřejmá. Věc nám vystupuje jako něco „mezi“: „I malé dítě se může naučit pojmenovávat věci a nerozumět jim; pop-art ale neukazuje takováto pojmenování, nýbrž souvislosti poukazů, jež konstituují smysl“ (tamt.: 16). Rezek zmiňuje něco velice důležitého. Vždyť u pop-artu, ukazujícího věci každodenní potřeby a spotřeby, se cítíme jaksi doma. Když nám ukazují lednici, máme pocit známého, smysl se již konstituoval, cítíme se ve sféře známého. Smysl, v tomto ohledu je v mém vlastním teritoriu smysl vždy dán a je vždy pro mě. Věci mne oslovují ze své souvislosti a známosti. Jsem s nimi obeznámen. Jak píše Maki: „One's territory – consisting of home, the area around the home, and scattered places at some distance from the home – has not become larger today, though the relationship to that territory may have become deeper“ (Maki 2008: 92).

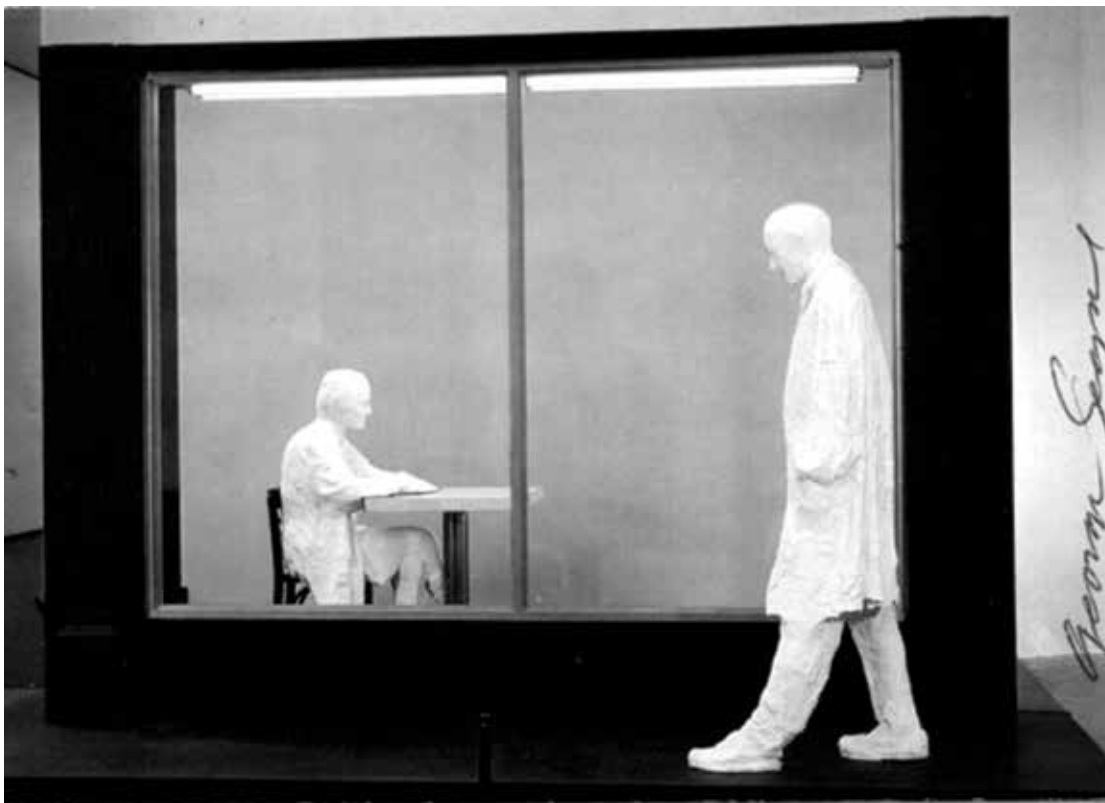
Domov je sféra mého každodenního obeznámení. Domov je konstituován jednotlivými motivy, které jsou pro mne zásadní. Pokud například mluví Petr Rezek na jiném místě o zádech jako „proto-stěně“ (Rezek: 2009), dávají tyto úvahy velice dobrý smysl v kontextu domova. Sedíme zády ke zdi, choulíme se ke zdi. A zároveň na záda, pokud jsme ve městě, dopadá pohled druhých.

Pokud se totiž ještě naposledy obrátíme k Daniele Hodrové, zjistíme, že prostor domova má význam poukazu: „Roh a kout do sebe zapadají, jeden bez druhého je nemožný, jsou to dva aspekty téhož: roh v sobě uvnitř tají kout, kout je zvnějšku tvořen rohem. ... Přebývá-li člověk uvnitř a vnímá tento prostor jako bezpečný, jako útočiště, domov, pak vše, co se nalézá vně a právě i roh, kterým dům vyčnívá, trčí do světa svou hranou jako před lodí, se nehledě na fyzickou blízkost jeví jako cizí, jiné. Opustit bezpečí pokoje (nomen omen) znamená vydat se na nejistou cestu do světa představovaného ulicí, městem“ (Hodrová 2011: 315).

Uvnitř jako to, co je mi známé, kde jsem „doma“. Město jako nejistota. Kontrapunkt jistoty a odcizení.

Bc. Martin Charvát

Autor je studentem magisterského studia na katedře elektronické kultury a sémiotiky FHS UK. Zabývá se literární teorií a filosofií 20. století, zejména fenomenologií a poststrukturalismem.

George Segal, The restaurant window I, 1967

Literatura

- ADORNO, Theodor W.
2009 *Minima moralia*, přel. M. Ritter (Praha: Academia)
- ARENDTOVÁ, Hannah
2007 *Vita activa*, přel. J. Lusk (Praha: Oikoymenh)
- BACHTIN, Michail Michajlovič
2007 *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, přel. J. Kolár (Praha: Argo)
- BAUDELAIRE, Charles
1968 *Úvahy o některých současnících*, přel. J. Fialová, A. a H. Kroupovi, J. Pokorný, V. Smetanová, J. Vladislav (Praha: Odeon)
- BENJAMIN, Walter
1979 Paříž, hlavní město devatenáctého století, in idem, *Dílo a jeho zdroj*, přel. V. Saudková (Praha: Odeon), s. 67–78
- DELEUZE, Gilles, GUATTARI, Félix
2010 *Tisíc plošin*, přel. M. C. Caporale (Praha: Herrmann & synové)
- DESCARTES, René
1992 *Rozprava o metodě*, přel. V. Szathmáryová-Vlčková (Praha: Nakladatelství Svoboda)
- DIDI-HUBERMAN, Georges
2009 *Ninfa moderna*, přel. J. Fulka (Praha: Fra)
- ELIADE, Mircea
1993 *Mýtus o věčném návratu*, přel. E. Streibingerová (Praha: Oikoymenh)
- HABERMAS, Jürgen
2000 *Strukturální přeměna veřejnosti*, přel. A. Bakešová a J. Velek (Praha: Filosofía)
- HARRIES, Karsten
2011 *Etická funkce architektury*, přel. M. Pokorný (Praha: Arbor vitae)
- HEIDEGGER, Martin
2008 *Bytí a čas*, přel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček a J. Němec (Praha: Oikoymenh)
- HODROVÁ, Daniela
2011 *Chvála schoulení* (Praha: Malvern)
- HUSSERL, Edmund
1996 *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*, přel. O. Kuba (Praha: Academia)
- MAKI, Fumihiko
2008 *Nurturing Dreams* (Cambridge, MA: The MIT Press)
- PETŘÍČEK, Miroslav
1997 *Úvod do současné filosofie* (Praha: Herrmann a synové)
2011 Esej jako metoda, in idem (ed.), *Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie* (Praha: Herrmann a synové), s. 41–57
- PROUST, Marcel
1996 *Eseje. Zamyšlení nad Sainte-Beuvenem*, přel. V. Dvořáková (Praha: Votobia)
- REZEK, Petr
2009 *Architektonika a protoarchitektura* (Praha: Filosofía)
2010 *Tělo, věc a skutečnost* (Praha: Ztichlá klika)
- RUSKIN, John
1974 *The Seven Lamps of Architecture* (New York: The Noonday Press)
- SARTRE, Jean-Paul
2006 *Bytí a nicota*, přel. O. Kuba (Praha: Oikoymenh)
- VESELÝ, Dalibor
2008 *Architektura ve věku rozdělené reprezentace*, přel. P. Kratochvíl (Praha: Academia)
- VOJVODÍK, Josef
2008 *Povrch, skrytost, ambivalence* (Praha: Argo)
- WEINER, RICHARD
1993 *Škleb* (Praha: Argo)